

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

ADİYAMAN MERKEZ VE ÇEVRELERİNDEKİ
ADAK YERLERİ VE UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ayşe ÖZCAMUS (YAVUZ)

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Mustafa SEVER

Ankara – 2007

ÖNSÖZ

“Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları” adını taşıyan bu çalışmada söz konusu yörenin adak ve adak yerlerini ve bu adakların pratiklerini incelemeye çalıştık.

Çalışma giriş dışında bir bölümden meydana gelmiştir. Giriş’te kült ve adak kavramları üzerine bilgi verilmiştir.

Çalışmanın 1. bölümünde Adıyaman merkez ve ilçelerindeki adak yerleri ve uygulanan adaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın sonucunda ele alınıp işlediğimiz konuların genel bir değerlendirmesi yapılarak, çalışmada ulaşılan sonuç belirtilmiştir.

Konunun seçimi, planı, araştırmada uygulanacak yöntemi belirlemede ve tezin oluşturulması sırasında karşılaşılan problemlerin çözümünde desteğini esirgemeyen, hocam, Yard. Doç. Dr. Mustafa SEVER’e teşekkür eder, saygılar sunarım.

Çalışmalarında en az benim kadar emeği olan desteğini benden esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma, alan çalışması sırasında hiçbir desteğini benden esirgemeyen akrabalarıma, ayrıca Adıyaman’ın konuksever halkına ve özellikle eşime samimiyetle teşekkür ederim.

Ayşe ÖZCAMUS

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR CETVELİ	iii
GİRİŞ	1
KÜLT VE ADAK KAVRAMLARI ÜZERİNE	1
1. Kült Kavramı Ve Yer - Su Kültleri	1
2. Türk Kültüründe Adak	19
1.BÖLÜM	24
ADIYAMAN MERKEZ VE İLÇELERİNDE UYGULANAN ADAKLAR VE ADAK YERLERİ	24
1.Adiyaman Merkez Ve İlçelerindeki Adak Yerleri	24
2.Adiyaman Merkez Ve İlçelerinde Adakla İlgili İnanç ve Uygulamalar	34
SONUÇ	44
EKLER	51
Ek- I	51
Kaynak Kişiler Ve Derleme Metinleri	51
Ek- II	72
Fotoğraflar	72
ÖZET	87

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

c. : cilt

Bkz. : bakınız

Çev. : çeviren

DLT : Divanü Lugat-it Türk

DTCFD : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi

İÜEFD : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

S. : sayı

s. : sayfa

km. : kilometre

GİRİŞ

KÜLT VE ADAK KAVRAMLARI ÜZERİNE

1. Kült Kavramı Ve Yer - Su Kültleri

Türkler'in inançlarını, değiştirdikleri dinlerle bütünleştirebilen bir özelliğe sahip olmaları varolan inanç sisteminin ve uygulamalarının çok eskiye dayanmasını sağlamaktadır. Bu sebeple adak ve adak yerlerinin incelenmesinde sadece şimdiki dini inancın değil, daha önceki inanç sistemlerinin de etkili olduğunu belirtmek gerekir. Eski Türk inançları ile ilgili çalışmalar sonucunda çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili iki görüş ağır basmaktadır. Bunlardan ilki, Türk dini inancının eskiden beri Tek Tanrılı olduğu diğeri ise, Türk inancının önceden Şamanizm olduğu şeklindedir.

Gökalp, Türkler'in tarih sahnesine çıkmasından sonraki dinine "Toyonizm" adını verir. Avrupalı âlimlerin eski Türk dinini Şamanizm'den ibaret saymalarını yanlış bulan Gökalp'e göre, "Şamanizm eski Türkler'in sihir sistemidir. Şaman "kahin, sihirbaz" demektir. Eski Türkler sihirbazlara "kam" derlerdi. Gökalp'e göre eski Türk dini "zahirde bir naturizm" yani putperestlikti. Hakikatte ise bir sembolizmdir. Türkler tabi mevcutlara ve hadiselerle taparken, bunların sosyal zümrelerin sembolleri olduklarını bilmezlerdi. Ancak bugün biliyoruz ki, bütün eski milletler ve onun zümreleri bunu sembol olarak kabul etmişlerdir." (GÖKALP:1976:28) "Eski "Türk dininde Türk Tanrısı barış ilahıydı. Türk dininin mahiyetini gösteren "il" kelimesi, barış anlamındadır." (GÖKALP:1976:103-104)

Fuat Köprülü, "Türkler'de dinin doğal olarak sosyal ve siyasi teşkilatlarının esasıyla uygun bir şekilde belirdiğini ve Türkler'in ayrı

aşiretler halinde yaşadıkları zaman “Totemizm” dinine inandıklarını” belirtir. (KÖPRÜLÜ:2003:39)

Abdülkadir İnan ise; Ziya Gökalp’ın eski Türkler için “ Toyonizm “ adını verdiği milli dinin Budizm’den başka bir şey olmadığını ve sırf itibari olarak dahi eski Türk dinine “Tyonizm” adının verilemeyeceğini belirtmiştir. “İran, Çin kaynaklarının verdikleri haberlerden anlaşıldığına göre, eski Orta Asya şamanizminin esaslarının Gök -Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata (cedd-i âlâ) ateş (ocak), kùltleri olduğunu, dini ayin ve törenlerin bir nizam (statü) çerçevesi içerisine alınmış olduğunu bildirmektedir. Ayrıca üçüncü ve dördüncü yüzyılda, Zerdüştizm, Budizm ve Hristiyanlık’ın Orta Asya’nın muhtelif bölgelerinde sağlamca yerleştğini yedinci ve sekizinci yüzyılda bunların arasına Maniheizm’inde karışmış olduğunu da belirtmiştir.” (İNAN:2000:39)

Nevill Drury, şamanlığın dünyanın birçok ayrı bölgesinde yer alan ve olağanüstü genişlik kapsayan bir uygulama olduğunu belirtir. Ayrıca “şamanın, Tanrı ve insan arasında bir aracı olduğunu, şamanlığın bir görüş geleneği, doğal dünyanın Tanrı ve imgeleriyle bağ kurmaya yarayan değiştirilmiş bilinç kavramlarının eski bir kullanım pratiği olduğunu” da vurgular. (DRURY:1989:19)

Prof. İbrahim Kafesoğlu, “şamanlığın esasen bir bozkır Türk inanç sistemi içerisinde yer almadığını, ayrıca Tanrı, yer ve su inançları ile bir ilgisinin olmadığını belirtmiş ve bozkır Türkleri’nin inancını tabiat kuvvetlerine inanma, Atalar kültü ve gök tanrı dini olmak üzere üç noktada birleştirmiştir. Türkler, eskiden tabiatla bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı. Dağ, tepe kaya vadi, ırmak su kaynağı, mağara, ağaç orman, volkanik göl, deniz, demir kılıç bunlar aynı zamanda birer ruhtu. Bizans kaynaklarının kayıtlarına göre Türkler ateşe de saygı duymuşlardır. Fakat bunun yalnız Göktürkler zamanında ve hatta sadece Batı Gök-Türk

bölümünde görülmesinden anlaşılıyor ki, bu inanç Zerdüştlüğün tesiri olup henüz Türkler arasında yayılmış değildi.” (KÖSEOĞLU:1993:301)

Rıfat Araz, söz konusu kaynakların Türk sahasından derlenen bilgi ve malzemelerin tetkik ve değerlendirilmesini yapan çoğu araştırmacıların ve bilim adamlarının, Türk inanç sistemini oluşturan unsurların Tengri'nin çevresinde halkalandıklarını Tengri'nin ise yaratan, yaşatan ve öldüren en yüce bir varlık olarak, bu inanç sisteminin merkezini teşkil ettiği görüşünde birleştiklerini belirtir. (ARAZ:1995:24)

Turgut Akpınar, eski Türk dini hakkında tam bir görüş belirtmenin imkansız olduğunu, ancak bu dinin tek tanrılı olamayacağını savunur. (AKPINAR:1986:19)

M. Atalay Köymen ve başlangıçta Abdülkadir İnan, eski Türk dininin Şamanizm olduğunu belirtmiştir. Hikmet Tanyu, İbrahim Kafesoğlu, Bahaeddin Ögel, Mehmet Eröz, Dursun Yıldırım gibi araştırmacılar da Eski Türk Dini'nin tek Tanrılı olduğunu savunmuşlardır. (KALAFAT:1995:13-14)

Emel Esin, Göktürk devri Türkleri'nin monotheist olmayıp çok sayıda Tanrıya inandıklarını belirtmiştir. (ESİN:1978:90)

Türkler'in eski inanışları ile ilgili pek çok görüş bulunmaktadır. Bu görüşler genel olarak değerlendirildiğinde Türkler'in tek ve üstün bir varlığa inanarak ona ulaşmak için ağaç, su, dağ, ateş, demir gibi bazı objeleri kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu objeleri üstün yapan da Tanrıya ulaşmada araç olarak kullanılmalarına inanılmasıdır. Bu inanış günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Kabul edilen dinlerle birlikte önceden var olan bu inanışlar yeni inanç sistemleri ile bağdaştırılarak varlığını kuvvetli bir şekilde korumaktadır. İncelenen adak pratiklerinde ve adak yerlerinde bu objelere

çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu objeler kült kavramı ile bütünleştirilmiştir.

Bütüncül olarak dinsel bir inanç sisteminde ya da herhangi bir inanç sisteminde yer alan, eylemle desteklenen kendi içinde bütünleşmiş bir kesite antropoloji terminolojisinde “kült” adı verilmektedir. (ERGİNER: 1997:41) Sedat Veyis Örnek, kült kavramını; “Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış” olarak tanımlamıştır. (ÖRNEK:1971:148 -149)

Mehmet Eröz’ün Beşliyev’den alıntıladığına göre; “Her dinin en gerçek unsurlarından birini teşkil eden kült, insanın tabiat-üstü kuvvetler veya ilâhlarla olan münasebeti sırasında çeşitli hareketlerle ifade olunur. Bu hareketler pek muhtelif şekiller gösterir. Bunlar musiki, şarkı, bağırma, feryat gibi halis sesler veya dua, fal, büyü, kurban merasimi gibi sözler olabileceği gibi, sessiz dua ve ilâh huzurunda alelâde bir tâzim şeklinde de olabilir. Türkler’in eski inanışına göre, insanoğlu iki zıt kuvvetin (ışık ile karanlık) tesiri altındadır. Bunlardan birincisi tabi bir kuvvettir ve gökte bulunur; yeryüzüne ışık ve iyilik saçar. Güneş, ışıkları ile yeryüzünü ısıtır, geceleyin ay ve yıldızlar, yeryüzünün soğukluk ve karanlığını azaltmaya çalışır. İkinci güç, arzın soğukluk ve karanlığı üzerinde barınan karanlıktır. Kötülüğün ve ölümün kaynağı budur. Çatışan bu iki kuvvet arasında bir üçüncü kuvvet vardır ki, Türkler buna “Yer-Sub” (Yer-Su) demektedirler. “İnsana maddi hayatı için gerekli olan bütün nesneleri veren, onun yiyecek, elbise ve ikâmetgâhını bol bol temin eden yedi dağ ve denizi ile Yer-Su’dur. Bu yer insana o kadar yakın ve tabiatı icabı insanla o derece bir akrabalık halindedir ki, insan ona korkmadan başvurabilir. Bu yüzden her insan, yer-suya olan teşekkür ve hürmetini ifade için ona dua eder ve hediyesini sunar. Yolcu, her tehlikeli dağ geçidinde veya şiddetle akan nehir geçtiklerinde o yerin Tanrısına olan teşekkürünü ifade etmek üzere, bu maksatla konmuş

olan taşlardan ibaret yığına bir taş atar veya kutsal bir ağaca bez bağlar. (BEŞLİYEV:1945:239/dan alıntılan ERÖZ:1992: 97)

Geçmişten günümüze gelen, dini inançlarımızla değişime uğrayıp onlarla bütünleşen ve yaşamaya devam eden kült kavramı; dinin davranışa dönüştürülen bölümü olarak da nitelendirilebilir.

Tek Tanrılı inanç sistemi ve Tanrı'nın hep gökyüzünde olduğu inancı Türkler'de hep var olmuştur. Bu inanç neticesinde, geçmişten günümüze insanlar, yüksek yerlere çıktıkça Tanrı'ya daha yakın olduklarını düşünmüşlerdir. Dağların ve yüksek yerlerin anlam kazanması, kurban törenlerinin böyle yerlerde yapılmasının tercih edilmesi, yatırların genellikle yüksek yerlerde bulunmasının nedenini dağların bu özelliklerine bağlayabilmek mümkündür. Yer-sulardan en önemlisi dağ kültüdür. Türkler'e göre bütün yer suların bir ruhu vardır. Onları canlı ve yüce varlıklar olarak görürler. Dağlar, yüksek oldukları için Tanrı'ya ulaşabilmek için araç olarak da düşünülmüş olabilir. Bu ruhlara kurban sunulmadığı zaman, başlarına bazı kötülüklerin geleceğine, bunun dışında kurban sunulduğu zaman da zor anlarda yardımcı olacağına inanıldığı için onlara kurban sunuyorlardı. Bunun için de yer-sulara ait bu ruhlar için ayinler düzenlenir, kurbanlar sunulur. "Türkler'de dağın kutsanmasının diğer bir sebebi de, yaratılış efsanesindeki rolü olabilir. Efsaneye göre dağlar, Tanrı Kara Han'a ihanet eden insanın suların dibinden çıkardığı toprağı ağzında gizlemesi ve sonra zor durumda kalınca onu tükürmesiyle oluşmuştur. Yine dokuz Oğuz menkıbesinde gökten bir nur sütununun yeryüzüne indiğini gördüklerini, bu altın ışıktan bir çam ağacının gebe kalarak beş şehzade doğurduğunu, bunların en küçüğü olan Buğu Han'ın yabgu seçildiğini ve böylece Oğuz ilinin mucize ile kurulduğunu anlatıyor ve gökten inen nur sütunu yer yüzünde taşlanarak yeşim taşından bir kaya vücuda getiriyor ve bu kayaya Kutlu Dağ adı veriliyor. Oğuzların bu taşla saygıları olduğu sürece büyük bir devlet halinde yaşadıkları, fakat bu taşın Çinlilerce parçalanarak alındığı

zaman her taraftan göç sesleri işitildiğini ve huzurun bozulduğunu anlıyoruz.” (TANYU:1987:39-40) “Türkler pek çok dağı çeşitli sebeplerden dolayı takdis etmişlerdir. Bu sebeplerden ilki, dağın bir ruhu olduğuna inanmaları ve bundan medet ummalarındır. Altaylılar dağın bereket ve refah vereceğine geçim sıkıntılarını gidereceğine hatta yaşlılara rahat sağlayacağına inandıkları için kurban sunarlardı.” (SEYİDOĞLU:1992:13) “18. asrın ortalarında Başkurt ülkesinde seyahat eden akademisyen Lepechin, Başkurtlar’ın Tura Tav denilen dağı, taparcasına takdis ettiklerini yazmıştır.” (İNAN:1988:16) “Eski Türkler’de her boyun ve oymağın kendine ait bir “ıduk” dağı vardır. Kurbanlarını burada sunar, burada ayin yaparlar.” (KALAFAT:1995:44)

Nevill Drury, evrendeki her şeyin canlı bir ruhunun olmasını şöyle açıklar: “Şamanlığın evrensel bakış açısı, evrenin bir bütün olarak canlılığını duyumsamasıdır. Canlı ile cansız arasında ayrım yoktur artık. Tüm evren enerjiyle, bir titreşim, bir akış, bir cebir, ve nabız atışıyla yanıp tutuşmaktadır. Tüm biçimlerin temelinde yatan evrensel bir yaşam gücü ile karşılıklı olarak birbirine bağlı olduğu algılanmaktadır.” (DRURY:1989:170) “Şamanistlerin tabiattaki her şeyin bir ruhu olduğuna inanmalarında çok eski bir ibtidai animizm devrinin hatıraları yaşamaktadır. Bir kam, Altay dağına şöyle dua eder : Bu kurbanım mukaddes ulu Altay’a ulaşsın onun karar vereceği yere (yargı yerine) bağlansın. Güttüğümüz davayı halledecek mi, bereket ve refah verecek mi? Bu kurbanın her engeli (budakları) aşarak ulu mukaddes Altay’a ulaşsın.” (İNAN:1988:51) “Dağların ruhları insanlara yardım edebileceği gibi, onlara zarar da verebilir. Saygısızlık edenlere ceza verir, hastalık gönderir. Bu dağ ruhların genel adı “Yizimpiy”dir.” (KALAFAT:1995:45) “Tabiatta bulunan hayır sever ruhlar genellikle yüksek dağlarda, nehir membalarında ve ormanlıklarda bulunur ve geçilirken bunlara kurban takdim edilir.” (KÖPRÜLÜ:1981:14)

Türk mitolojisinde ve masallarında Kaf Dağı çok geçmektedir. “İnanışa göre bu hayali dağ, dünyanın desteği durumundadır. Eğer bu dağ olmasaydı arz durmadan sarsıntılar geçirir, hiçbir yaratık da yaşayamazdı. Orta Asya’daki Türklerde bazı üzerine evliya mezarı bulunduğu inanıyorlardı. Dağların doruklarında kurban kesiyorlar ve ağaçlara paçavra bağlıyorlardı. (ÖGEL:1995:459-472) “Göktürkler, dünyanın dayanağı diye tasavvur ettikleri ulu dağlara “Kadir Han” adını verirler. Bazı araştırmacılara göre buradaki yış sözcüğü dağ olarak ele alınmıştır. Buna göre Ötüken, ağaçlı bir dağdır ve ağaçların varlığının ısrarla belirtilmesi, ağaçların o yerin kutsallaştırılmasında katkıda bulunduğunu gösterir. (ROUX:1994:126)

Kur’an-ı Kerim’de de dağlar hakkında şöyle ayetler mevcuttur: “Allah gökleri sizin görebileceğiniz direkler olmaksızın yaratmış, sizi sallar diye yer yüzüne sabit dağlar koymuş ve orada her türlü canlıyı yaymıştır. Gökten su indirip orada her hoş çiftten yetiştirmişizdir.”(ÖZSOY-GÜLER:1996:17)

Acem Kaynaklarında ise; Kutlu Dağ’ın oluşumu şöyle anlatılmaktadır: “Tuğla ve Selenge Irmaklarının birleştiği Kumlançu’da bir fındık ağacı ile bir kayın ağacı vardı. Bunların arasında bir dağ peyda oldu. Bir gece bu dağın üzerine bir ışık indi. Bu dağ günden güne büyüdü. Oradan güzel musiki sesleri geliyordu. Doğum vakti gelince dağda bir kapı açıldı içinde birbirinden ayrı beş daire ve içlerinde beş çocuk vardı.” (ERCİLİSUN:1992:55) “İlk yaratılıştaki fonksiyonundan dolayı dağ kutsaldır. Bir diğer inanışa göre; Bay Ülgen dünyayı yaratırken ay, güneş, dokunan altın dağ üzerine oturmuştur.”(İNAN:2000:18) “Altay Türkleri arasında Altay dağlarına “kayın babamız” denmesi de soylarının ana itibarıyla bu dağdan türediğine dair bir inancın yaşadığını gösterir.” (KALAFAT:1995:42) “Yine Altaylılar arasındaki Üçeğe oymağının kadınları (gelinleri) Bakçak dağına kayın babamız derler. Bu dağ uzaktan görüldüğünde başlarını örterler.” (URAZ:1967:173)

Dağları kutsal saymak diğer milletlerde de görülür. “Eski yunanlılarda Olimpos, Filistin Yahudileri’nde Tur-i Sina, Mekke Araplarında Arafat, Hintlilerde Himalaya, eski Moğollarda Bukhan Halda Dağı kutsanır. Hunların eski vatanı olan Yenisi-şan yahut Şan-din-şan sıradağlarındaki Han Yoan Dağı her yıl Hunların Gök Tanrı’ya kurban kestikleri dağdır.” (İNAN:2000:79) “Eski Çin kaynaklarında da dağ ve nehirlere kurban verildiğine dair kayıtlar vardır. Bu dağ ve nehirlerde tanrısal kudretler teşahhus ettirildiği fikrinden ziyade, bunlarda ruhların mevcudiyeti kastedilmiş diyebiliriz.” (ÖZERDİM:1962:79)

Dünya’nın yaratılışı ile ilgili efsanede kayanın önemi belirtilmektedir. Tanrı’ya karşı hatalı bir davranışta bulunan insan suya düşer ve suda boğulurken, Tanrı’ya: “Ah Yüce Tanrım! Beni kurtar!..” diye yalvarır. Tanrı: “Ey İnsan!.. Suda yüksel” diye karşılık verir ve insan suyun üzerine yükselir. Tanrı’nın yeni buyruğu: “Yalçın kaya olsun.” Denizden yükselen yalçın bir kayanın üzerine insan çıkar. Bu efsanede de kaya hep önemli bir mevkide bulunur. Onda barınılır ve korunulur. Aralarında farklar olmakla beraber yaratılış efsanelerinde taş, kaya kurtarıcı bir araç ve yaşamaya destek olacak bir zemin veya çarptığını kıracak, ezecek kuvvette bir varlık olarak beliriyor. (ORKUN:1943:6 -12)

Türkler arasında taşın, sihri ve şifa verici bir tesiri olduğunu bazı dönemlerde görebiliyoruz. “Yer-su iyelerinden sayılan taş da Türkler arasında zaman zaman takdis edilmiştir. Türklerde özellikle bazı taşlar çok önemli bir yere sahiptir. Bunlardan “Yada” taşı yağmur ve kar yağdırmakta kullanılır. Araplar bu taşta Hacer ü matar, Farslar seng-i yede derler. Çağataylar “yeşim taşı”, Yakutlar “sata”, Altaylılar “cada”, Kıpçaklar “cay” demişlerdir. Şamanlar da ayinlerinde dualar okuyarak bu taşı kullanırlar. Yine bir inanışa göre, Nuh Peygamber oğlu Yafes’e bu taşı vermiş o da oğlu Türk’e bırakmıştır. Bir başka inanışa göre bu taş, Göç Destanındaki Buğu Tekin’e rüyasında sakallı bir ihtiyar tarafından verilmiştir.” (URAZ:1967:185-

186) “Altaylılara göre Bay Ülger biri ak biri kara iki taş getirdi. Kuru otları oarak, ezerek bu taşın üzerine koyup diğerlerine vurdu, otlar ateş aldı. (İNAN:2000:66) Altaylılarda bir başka kutsal taş da Kurtuyak’tır. Herkes bu taşın etrafında üç defa döner ve elindeki erzaklardan bu taşın dibine bırakırlar. Dedelerinden duyduklarına göre bu, asil bir kadınmiş ve Tanrı Kayra Han tarafından taş şekline sokulmuştur.” (ROUX:1994:117)

Hikmet Tanyu , Yada taşı hakkında şu yorumu getirir: ”Bu yağmur taşı ile yağmur yağdırma hareketinin Türkler’de sihri, mistik ve önemli, etki alanı çok yaygın bir gelenek olduğu görülmektedir. İslamiyet’ten önce varlığı aşikar derecede benimsenmiştir. İslâmiyetle beraber bu sihir, mistik davranış işlemi bir kılık ve tarihçe içinde süregelmiştir.” (TANYU:1987:61) Hikmet Tanyu bu eserinde, Müslüman Türkler arasında kutsal sayılan taşlar ve taşlarla ilgili adetleri 97 başlık altında toplamış ve taşta olan kutsiyetin sebebini de şöyle izah etmiştir: “İlkel toplumlarda tabiatı, her şeyi canlı görüş, taşı da vurucu öldürücü bir kuvvet sahibi biliş, taşta mana olduğuna, bu kuvvete sahip olmak istediğini görüyoruz. Bu animistik inanç, taşın içinde bir kuvvet kaynağı, bir ruh, bir mana olduğunu gösteriyor.” (TANYU:1987:202)

Eski Türkler’de dağ, su, ateş gibi iyelerin yanı sıra ağaç-orman iyesi de çok önem taşımaktadır. Diğer iyeler gibi ağaca da adaklar adanmış, kurbanlar sunulmuştur. Ağaç, Tanrıyla iletişim aracı olarak, şeytan ya da kötü ruhları kovma törenlerinde, tabiat olaylarında, sağaltma törenlerinde, defin törenlerinde, bereketi arttırmaya yönelik mevsimlik törenlerde, şekil değiştirme ya da bitkilerin kökenleri ile ilgili mitlerde ağaç fonksiyonel olarak kullanılmıştır. Onların istekleri yerine getirildiğinde bolluk, bereket olacağına ve eğer memnun edilmezlerse de uğursuzluk olacağına ve başlarına kötü şeyler geleceğine inanırlar. Türkler ağacın, ululuğuna, yüceliğine halen inanmaktadırlar. Türk kültüründe “ağaç” önemini korumaktadır. “Ağaç motifi Türkler’de hükümdar sülalesinin timsali olarak görülür. Otağın ortasındaki

“sırık” denen ağaç mihverinin de kozmolojik manası vardır. Ayrıca ağaç, doğu yönünün remziydi. Türk hükümdarları, otağa otururken, güneşe hürmeten, yüzlerini doğuya çevirirlerdi. Göktürkler ağaçtan tahta oturmazlardı.” (ESİN:1979:87-97) “Eski Türkler özellikle belli başlı ağaçları takdis etmişler, ritüellerini doğrudan bunlardan faydalanarak tamamlamışlardır. Türklerde kayın ağacı özellikle kutsaldır. Altaylılar kayın ağacını kutsayarak onun adına kurbanlar keserlerdi. (URAZ:1967:194) “Şamanların en kutsal ağaç kayındır. Onlar hastaları iyileştirmek için gayret ederken yanlarında kayın ağacı da bulundurlardı. Ayinlerinde kayın ağacı olmadan ayin yapılmazdı. Kaç Türkleri’nde kamlar, kayın ağacına kurban sunarken ona bay kayın diye hitap ederler. Ayrıca şaman davullarında da kayın ağacı resmi bulunur. Bu resimlerdeki ağaçlar Tanrılar tarafından takdis edilmiş kayını ifade eder. (RADLOFF:1994:22) “Şamanların İnancına göre, şamanın aşağı ve yukarı göklere trans haline geçerek yolculuk etmesi ağaç sayesinde. Uygur efsanesinde Uygurların ağaçtan türedikleri anlatılır. Sagayların inancına göre, kayın ağacı, koruyucu ve merhametli ana-tanrı Umay ile beraber Bay Ülgen tarafından yere indirilmiştir.(İNAN:1998:64-65) “Yine Oğuz Kağan destanındaki Oğuz’un hanımının birisi de bir ağacın kovuğundan çıkmıştır. Oğuz Kağan ava gittiğinde gölün ortasında bir ağaç görür. Bu ağacın kovuğunda yalnız oturan kızı alır ve onunla evlenir.” (ERCİLASUN:1992:50)

Türklerde geçmişten günümüze sadece kayın ağacının kutsanmadığını, kayın ağacının yanında meşe, çam, ardıç, sakız ağaçlarının da kutsandığını kaynaklardan öğreniyoruz. Ağacın bir ruhu olduğu inancıyla ondan medet ummak veya onun zararından korunmak için ona iyi davranılır, ona adak adanır. “Dede Korkut Kitabı’nda da ağaçtan medet uman kısımlar vardır. Kafirler Uruz’u kesmek için bir ağacın dibine götürürler. Ve Uruz burada ağacın özelliklerini sayarak ondan medet umar.” (ERGİN:1992:50) Dede Korkut kitabında “gölgeli kaba ağaç” tabiri de sık sık geçmektedir. “Dede

Korkut'un hayır duaları arasında, "kaba ağacın kesilmesün." (GÖKYAY:1973:30-58) şeklindeki dualarla karşılaşırız.

Türklerin ağaçtan türediklerine ait efsanevi inancın izleri Dede Korkut'ta da görülür. "Basat'ın Tepegöz'e "atam adın sorar olsan kaba ağaç" dediğini; ayrıca Beyrek'in Kazan Bey'e "ata kavuğun budağından yiryaguban kiçmissin" hitabesinde bulunduğunu biliyoruz. Manas Destanı'nda Kanıkey Hatun, Manas'ın altın tabutunun altına ardıç ağacının küllerini döktürmüştür." (ARAZ:1995:60) "Yine Manas Destanı'nda Almambet, ardıçlı mezar hazretlerinin ruhundan doğmuştur." (YILDIZ:1998:47) "Yakutlar'a göre dünya sekiz köşeliydi. Ortasında kutup yıldızına kadar uzanan bir ağaç vardı. Bu ağaca Demir Kazık derlerdi. Altay mitolojisine göre de gökyüzüne doğru çok büyük bir çam yükseliyordu. Gökleri delip geçen bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay Ülgen otururdu." (GÖKSOY: 1992:43)

Türkler canlı kabul ettikleri ağaçlar üzerine ayinler düzenlerlerdi. Yakut Türkleri'ni güz avına çıkmadan önce, avın bereketli geçmesi için ağaçlara renkli bez parçaları ve kıymetli kürkleri bağlayıp, ilk avın şeklini de ağaç gövdelerine çizerek derlerdi. Avcıların koruyucu diye inanılan orman iyesine Yakut Türkleri "Bayanay" adını vermişlerdir. Yakutlara göre bu orman ruhlarının en büyüğüdür. (KALAFAT:1995:46) Yine yakut Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınlar mukaddes bir ağacın dibine ak boz at derisi üzerinde yer sahibine yalvarırlar ve ağlayarak dua ederler. (BAHAR:1997:56)

Ağaca çul bağlayıp adak adama da eskilerden beri sürdürülen bir gelenektir. Bugün dahi pek çok türbenin yanında bulunan ulu ağaçlara bez parçaları bağlanır, dilek dilenir. Türkler'in kendisine saygı duydukları ve ondan medet umdukları bir iyeleri de orman iyesidir. "Orman iyesini ve diğer iyeleri memnun ettikçe saadetin artacağına, bolluk bereket olacağına ve huzurlu yaşayacaklarına inanırlardı. Göktürk Kitabeleri'nde Türkler'e özellikle "Ötüken Yış"ta oturmaları söylenir. Buradan uzaklaşmaları halinde

başlarına türlü belaların geldiğine ve geleceğine, burada yaşarlarsa huzur içinde ömür süreceklarine, sıkıntıya düşmeyeceklerine işaret edilir. (ERGİN:1992:66) “Türkler’de bu iye çeşitli adlarla anılır: Kazan Türkler’i bu iyeye” orman öyesi/iyesi, Yakut Türkleri “tıa içite” demektedirler. Sibirya Türkleri ise bu iyeyi aksakallı koca bir ihtiyar şeklinde tasavvur eder.”(KALAFAT:1995:56) “Bir de bütün ağaçları içine alan, dünyanın merkezinin sembolü olarak kabul edilen “hayat ağacı” vardır. Bu ağaç gökyüzü ile yeryüzünü birbirine bağlayan dikey merkezdir. Çoğunlukla yüksek bir tepenin yahut dağın üzerinde yetişmiş olduğu, bu dağın dolayısıyla ağacın dünyanın ortasında olduğu ve dallarının gökyüzünün en yüksek katlarına kadar ulaştığı varsayılır.” (TURAN:1992:543)

İslâm dininde de ağaç büyük bir önem taşımaktadır. “Peygamberimizin mucizelerinden olan kurumuş ağaçları yeşertmek, ağacı yürütmek ve ağlatmakla ilgili mucizeler, Türkler arasında, evliyaların bu tür kerametleriyle paralel olarak çok geniş ve yaygın bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. (ERGUN:2004:83) İslâm inancında cennet ağacı olarak bilinen Tûbâ, eski inançlarımızdan bugüne yaşayan “Hayat Ağacı” ile birleşmiştir. Anadolu’da halk arasındaki inanca göre, cennetteki Tûbâ ağacında her insan için bir yaprak vardır. Bu yaprak bir kimsenin ölümünden kırk gün önce düşer. Bu düşme sırasında başkalarının yapraklarına değerse, değilen yaprak sahibinin kulakları çınlar. O zaman kulakları çınlayan kimse “Allah rahmet eylesin” der. (GÜZELBEY:1983:21)

Hayat ağacı, bütünlüğü temsil eder, aynı yapıya sahip olan dünya dağı ve hayat suyu gibi diğer objelere de örnek olur. O, bütün mitolojik sembollerin esasını teşkil eder. Hayat ağacı, sembolleri vasıtasıyla tabiatın kanununa uyum sağlar. Bu da insan hayatının çeşitli safhalarıyla ilgili düşünceler arasında bağ kurulmasına zemin oluşturur. (ERGUN:2004:145)

Ağaçları takdis sadece Türklere özgü bir şey değildir. “Dünya ağacı, Dyak mitolojisinde önemli bir özellik taşımaktadır. Bu arada ağacın yedi dalı vardır. Bunlar da ölülerin ruhları için gökyüzüne giden bir yol oluşturmaktadırlar.” (DRURY:1989.56)

Ergun, Türk inanç ve düşünüş sisteminde ağaç ile çocuk arasında çok sıkı bir bağ kurulduğunu, Tanrı kutunun kaynağı olan kutsal ağacın han ya da beylerin Tanrı katından yeryüzüne töreyi egemen kılmak göreviyle indirilmelerinde oynadığını belirtmiştir. “Kutsal ağacın; kutun, bereketin kaynağı olmanın yanında, yine Tanrı kutu anlamına gelen zürriyetin devamının sağlanmasında da önemli bir yere sahip olduğunu da görmekteyiz. Zürriyetin devamlılığında ağaca önemli bir yer verilmesinde ağacın Tanrı kutunun kaynağı olması inancı ile çocuğun Tanrı kutu olarak nitelendirilmesi etkili olmuştur.” (ERGUN:2004:270)

Kısırlığı ortadan kaldırmak ve çocuk sahibi olmak istendiğinde de kutsal ağaçlarla aracılığıyla Tanrı’dan çocuk istenmiştir. Ayrıca sürekli kız çocuğu doğuranlar erkek çocuk doğurmak istediklerinde de bu dileklerinin gerçekleşmesi için kutsal ağaçlar aracılığıyla Tanrı’ya dilekte bulunmaktadır. Çocuğun doğumundan sonra yapılan bazı uygulamalarda da ağaç işlevselliğini devam ettirmektedir. Doğan çocuk için ağaç dikme, kütük atma ya da dökme, çocuğa yönelik sağaltma uygulamaları gibi. “Türklerin yaşadığı bölgelerde doğan çocuklar için ağaçlar dikilmektedir ve dikilen ağacın ömrü ile çocuğun ömrü arasında sıkı bir irtibat olduğuna inanılmaktadır. Tek çocuk doğarsa tek gövdeli ağaç, ikiz çocuk doğarsa iki gövdeli ağaç bir ağaç dikilir. Çocuk için dikilen ağaca kesinlikle zarar verilmemektedir, eğer bu ağacın başına bir iş gelirse ya da ağaç kurur, kesilir ve devrilirse çocuğun pek yakında ömrünün son bulacağına inanılmaktadır.” (ERGUN:2004:282)

Kişioğlunun kutsal ağaçlar vasıtasıyla Tanrı'ya dilekte bulundukları, gerçekleşmesini istedikleri dilekler için ağaca çaput, bez gibi şeyler bağlayıp adaklar adadıkları daha önce de belirtilmişti. Bu adakların adanmasında, dileklerin yerine getirilmesinde ağacın Tanrı'ya ulaştığına ve ağaç vasıtasıyla Tanrı'nın yardım ettiğine ve dilekleri kabul ettiğine inanılır. Yani ağaca tapınma ve onu tapınılacak bir ilah görme söz konusu değildir. “Kutsal ağaç, Tanrının yeryüzündeki en önde gelen sembollerindendir. O, Tanrı'yı sembolize etmektedir ve Tanrı kutunun kaynağını teşkil etmektedir. Kutsal ağaç kişioğlunun dileklerini Tanrı'ya iletme görevi üstlenmektedir ve onun altında ya da etrafında yapılan törenler ve sunulan kanlı ve kansız kurbanlar doğrudan doğruya Tanrı muhattap alınarak yapılmaktadır. Kuraklık, felâketler, hastalıklar vs. hep Tanrı kutunun ilden, obadan gitmesi olarak algılanır ve bu durumlarda Tanrı'yı sembolize eden ev ve oba ağaçlarının altında toplanılır. Kutsal ağaçların altında sadece bu nedenlerle toplanıp çeşitli törenler eşliğinde kurbanlar adanmaz; yılın belli dönemlerinde Tanrı'ya olan şükranı sunmak, bereketi arttırmak amacıyla da kutsal ağaçların altında bir araya gelinir ve törenler eşliğinde kanlı ve kansız kurban adanır. (ERGUN:2004:376)

Türk zümrelerinin inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda çocuk sahibi ve mahiyetinde bir takım gizli güçleri bulunduran koruyucu bir iyedir. (İNAN:2000:71) Büyük ırmakları geçmiş olan kimsede sihrî bir kuvvetin bulunduğu eski Türkler'in inandıkları da belirtilmektedir. (İNAN:1998:493) Suyun hayat bahşedici, yaratıcı bir mukaddes gibi telakki edilmesi inancı günümüzde “zem zem suyu” ile devam etmektedir. (KALAFAT:1995:53)

Türkler'in eskiden kutsiyet affettikleri en önemli iyelerden birisi de su iyesidir. “Türkler suyu bereket ve kuvvet kaynağı olarak gördükleri gibi kahredici ve koruyucu tanrı da sayarlardı. Su onlara göre eski ve kutsal bir varlıktır.” (URAZ:1967:180) “Su, hem söndürdüğü ateşin karşıtı hem de

tamamlayıcısıdır, zira ateş büyümesi suya bağlı olan tahtadan meydana gelmektedir. Suyun bereket sağlamadaki rolü iyi bilinmektedir ve bu özellikleriyle kendisine hayatta önemli bir mevki verilmektedir.” (ROUX:1994:114) “Yer-su kültü, Köktürk kitabelerinden anlaşıldığına göre, VIII. yüzyılda Türk İmparatorluğunda devletin resmi kültlerinden biri olmuştur. Bu kitabelerde yer-su, tıpkı bugünkü şamanistler’de olduğu gibi, yan yana zikredilmektedir.” (İNAN:1998:491) “Denizlerin hakimi ve ölülerin koruyucusu Talaykan (Yayık Han) on yedi denizin birleştiği yerde oturur, bütün sulara hükmeder.” (ÇOBANOĞLU:1993:289) “Suyun ruhu olduğu inancından hareketle su iyelerini de memnun etmek veya onlardan medet ummak sosyal hayatta yaygındır. Yakutlar’da bu su ruhuna” Garan” adı verilir ayrıca Yakutlar’a göre yerin altında büyük bir tatlı su denizi vardır. Bunun adı “Alsu“dur.” (URAZ:1967:181) “Su iyesini memnun etmek için ona kurban verilmesi lazımdır. Kırgızlarda kısır kadınlar sahrada tek başına bulunan bir kuyu ya da su yanında kurban kesip sabahlarlar.” (BAHAR:1997:56) “Eski Türkler’de çocuksuz kadınlar kurumuş ırmaklara suci/şarap çalmak suretiyle o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı. Dede Korkut Kitabı’nda da böyle bir motife rastlamaktayız.” (ERGİN:1992:29)

Eski Türkler’de ataya büyük değer verilir hürmet gösterilirdi. Hayatta iken sözleri dinlenir, tecrübelerinden yararlanılır yaptığı işlerle övünülür, verdiği kararlara güvenileirdi. Yuvanın kurulması ve devamı, soyun çoğalıp gelişmesi, ata/baba tarafından sağlanırdı. Bu görev ve sorumluluk devlet hayatında kağanlara yüklenmişti. Atalara saygının diğer bir sebebi de, kişi oğlunun beden ve ruh şekliyle iki önemli unsurdan yaratılışıdır. Tinin kişinin ölümünden sonra muhtelif suretlere bürünerek yeryüzüne gelebileceğine ve kişi oğluna bir takım fenalıklarda bulunacağına dair inançlar da vardır. Bu sebeple ataya gösterilen saygı ve korku o hayatta iken devam ettiği gibi, onun ölümünden sonra da devam eder, onların kızdırılıp gücendirilmemesine özellikle dikkat edilir.(ARAZ:1995:77)

Ziya Gökalp atalar kültürüne “manizm” demektedir. Ona göre: “Manizm, evin ölmüş atalarına ibadet esasına dayanır. “Man “ atanın ruhu olup evin ocağında barınır. Bu çeşit aile ocağın ve ocak ateşinin kutsal tanınması bu sebeptendir. Eski Türkler’de aile ocağında, biri atanın, diğeri büyük baba ve büyük annenin olmak üzere iki “man” barınırdı. Ailenin fertleri yalnız bu aile mabuduna değil bir erkek mabud ile bir de dişi mabuda ibadet ederlerdi.”(GÖKALP:1989:68)

Abdülkadir İnan; Ata ruhlarına Türkler’in muhtelif adlar verdiğini, “bu adların Anrak, Arbak, Tös bunlardan birkaçı olduğunu, Ata ruhlarını bu alt adlardan biri ile anarak, tazim gösterildiğini” belirtmiştir. (İNAN:1968:268-73) “Asya Hunları’nda her yılın mayıs ayı ortalarına kadar atalara kurban sunulurdu. Atalara ait hatıraların kutlu sayılması, mezarlara yapılan tecavüzlerin ağır şekilde cezalandırılmasından da anlaşılıyor.” (KAFESOĞLU:1988:46) “Kamlık (Şamanlık) dininde, dünyada yaşamakta olan insanla, ölmüş olan ataları arasında çok yakın bir münasebetin var olduğuna inanılır. Yaşayanla ölmüş olan atası arasındaki bu bağın gücü, atalara, ardı arası kesilmeyen bir saygıyı gerekli kılar. Işık dünyasında bir Tanrı gibi yaşayan ataları, ilâhî kuvvetlere sahiptirler ve insana sıkışık anlarında yardım edebilirler. Kam (Şaman), Tanrılara ve atalara kurban sunar, yurtu (çadırı) ölümlerin ruhundan temizler, ölünün ruhunu öbür dünyaya götürür. (Ruha o tehlikeli yolda, yoldaşlık ve rehberlik eder), rica ve şükran dualarını yapar, gelecekte haber verir ve hatta hekimlik yapar.” (H.N.MİCHAEL:1963:8-9,RADLOFF:1994:19-20/tan alıntılan ERÖZ: 1992:67) “Ruh/tın yeryüzüne don değiştirerek dönebildiğine inanılırdı. Bu inanç, Türkler’in soylarını muhtelif canlılara bağlamalarına da yol açmıştır. Türkler’in kurttan türedikleri inancının da bunun bir sonucu olduğu belirtilmektedir.” (YUND:1972:1260-1264)

Önceden var olan çoğu inanç İslâmiyetin kabulü ile de varlığını sürdürmüştür. “İslâmî devrede de ata mezarlarını ziyaret, onlara hürmet gösterme, mezarları koruma devam etmektedir. Ayrıca, güçlükler karşısında onların medet olacağı inancı da sürmektedir. Evliya, ermiş, velî ve benzeri adlar altında ziyaret edilen ata mezarları, türbeler, çaresiz kalmış insanların bir ümit kapısı olarak eski fonksiyonunu korumaktadır.” (KALAFAT:1996:45)

Ateş ve buna bağlı olarak ocak kültü de Türk inanış sisteminde önemli bir yere sahiptir. Gerek uygulanan adak pratiklerinde gerekse atasözleri ve deyimler gibi pek çok alanda ateş ve ocak karşımıza çıkmaktadır. Nazardan ve kötü ruhlardan arınmada da ateş önemli bir rol üstlenmektedir. “Türk inançlarında ateşin gökten geldiği ve yapısında “koruyuculuk” ve “temizleyicilik” unsurlarını taşıdığı, kamlar tarafından muhtelif vesilelerle tespit olunmuştur. Nitekim, ateş iyesini memnun etmek için Altaylılar, Soyatlar, Buryatlar, Beltirler, Teleütler ve Çuvaşlar koyun ve kısırak gibi hayvanları ateşe kurban ederlerdi.” (BULUÇ:1942:328) “Anâsır-ı erbaa’dan (dört unsur) olan ateş de Türkler arasında çeşitli özellikleri dolayısıyla saygınlık kazanmıştır. Bu saygınlık zamanla kült şeklinde tezahür etmiştir. Ateşe saygınlık atfedilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki, Altaylı Şamanist Türkler’e göre ateşi ilk defa Tanrı Ülgen gökten biri kara biri ak taş getirmek suretiyle kuru otları tutuşturarak yakmıştır. Ülgen böylece ilk defa ateş yakmasını insanlara öğretmiştir. Şamanist inanca göre ateş temizliğin sembolüdür, o her şeyi temizler kötü ruhları kovar.VI. yüzyılda Batı Göktürk Hakanı’na gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdir. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapıldı. Ergenekon / Nevruz bayramı ve Hızır Nebi törenlerinde yapılan ateşten atlama geleneği doğrudan doğruya ateş kültü ile ilgili olup, kötülüklerden temizlenmek gayesiyle yapılmaktadır. Hastaların alazlanması tütsü yakılması kurşun dökülmesi üzerlik yakılması hastalıkları kovmak için yapılan adetlerdendir.” (İNAN:1998:42-43) “Ateşin yeryüzünde güneşin temsilcisi olduğu kanaati de yaygındır. Bu Altaylı Türkler’de “Kün ana

körüptür”, Mişer Türklerinde “ Kuyaştır and ediyorum” şeklinde yeminlerde “ Güneş ve aydan ayrılmışsın” şeklindeki şaman dualarında görmek mümkündür. Ateş ruhuna okunan şaman ilahilerinde ateş bazen “ateş ana” bazen de “büyük babamız ateş” şeklinde geçmektedir. Yine bu dualardan birinde “ateş ana” otuz dişli bir insan olarak tasavvur edilir. (ÇAY:1993:227-228) “Ateşe bakıp kehanet etmek Türklerde çok eski bir görenektir. Eski Arap müelliflerinden biri Türklerin ateşle kehanetlerine dair şu talimatı vermektedir:” Türklerin büyük hükümdarlarının muayyen bir günü vardır ki, o gün kendisi için büyük ateş yakılır. Bu ateşe kurban sunulur ve dualar okunur. Bu ateşin üzerinde büyük alevler yükselir. Bu alev yeşilimsi renkte olursa bereketli yağmur ve iyi mahsul olacaktır; kırmızı renkte olursa savaş olacaktır; sarı olursa hastalık ve salgın olacaktır;siyah olursa hükümdarım ölümü yahut uzak yolculuğu gösterir.” (İNAN:1995:65) Wambery, Tanrı (Tiyen Şan)F dağlarının kuzeyindeki bölgelerden Aral Gölü kıyılarına kadar uzanan geniş bozkırlarda oturan Türk boylarının, yedinci yüzyılda ateşe taptıklarını söyler. Ve bunu Zerdüşť tesirine bağlar. Bu tapınmanın sebebi atalara saygıdandır. Atalarla temasta olmanın bir vasıtası da ocak ve ateştir. (ERÖZ:1992:69) “Bizans kaynaklarına göre, Türk kağanını ziyarete gelen elçi, huzura çıkmadan önce, İrtiş’in başında iki ateş arasından geçirilmiş ve temizlenmiştir. Çünkü Türkler, ateşe bir koruyucu iye olarak itibar ederlerdi. Elçinin verdiği bilgilerden, Türkler’in ateşe bakarak geleceği öğrenmeye çalıştıklarını, ateş ile fal baktıklarını öğreniyoruz.” (ELÇİN:1987:95-103) “Kırgız Türkleri ateş iyesinin sınırsız bir kudrete sahip olduğuna inanır ve ona saygısızlık etmekten kaçınırlardı. Onlar çıkan yangınların sebebini ateş iyesinin kızmış olmasına bağlardı. Yine Kırgızların Manas Destanı’nda Çakıp Han’ın ocaktaki ateşe bakarak gelecek hakkında yorumlar yaptıklarını görüyoruz.” (ARAZ:1995:68)

2. Türk Kültüründe Adak

2.1. Adak sözcüğünün tanımı

Divanü Lügat-it Türk'te "ıdık" sözcüğü "ıdhuk" şeklinde yer almaktadır. Idhuk ise sahibinin yaptığı adak için saklanılan, süt sağılmayan, yük vurulmayan, yünü kırılmayan, bırakılan her hayvana verilen ad, kutlu ve mübarek olan her nesne olarak tanımlanmıştır. (KAŞGARLI MAHMUT:1939:65)

Abdülkadir İnan'a göre "ıdık" önceleri mukaddes değil gönderilmiş manasındadır. Sonra mukaddes olmuştur. En eski şekli ıdık (ızık-ıtık) sonra ıdık haline gelmiştir. Altayca ve Başkurtça "iyik, Yakutca "ıtık" oluyor. (İNAN:1949:349-350)

Hikmet Tanyu ise; adamak sözcüğünün göndermek anlamında olduğunu, ıdık sözcüğünün ise Tanrı'ya göndermek gibi kutlu bir anlam taşıyabileceğini, ıdık, ıyık, iyik" sözcüklerinin ise "ıdık" sözcüğünün değişmiş şekilleri olduğunu, Yakutca da (ıtık sözcüğünün ise mübarek hatta ilah manasına gelebileceğini belirtir. Ayrıca Abdülkadir İnan'ın " "Atmaktan adak" olabileceği fikrini de savunur.(TANYU:1962:20)

Adak sözcüğü ile ilgili açıklamalar şu şekildedir.

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı Budun Bilim Terimleri sözlüğünde adak sözcüğü sayrılıktan çoğaltma , çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma vb. amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yatırlara, ziyaretlere olan oruç, kurban, yiyecek, eşya vb. şeklinde tanımlanmıştır. (ÖRNEK:1973)

Öz Türkçe Sözlük'te ise; bir dileğin yerine gelmesine yardımcı olsun diye kutsal ölüler, Tanrı vb. adına kurban kesme mum yakma, aç doyurma gibi eylemler ya da adanılan şeyler olduğu belirtilir. (PÜSKÜLLÜOĞLU:1994)

Halkbilim Terimleri sözlüğünde; Yerine getirileceğine söz verilen böcek yutma, mum yakma, oruç tutma, besin sunma, su dökme, kurban kesme, şenlik yapma gibi adamak eylemi ya da adanılan şeylerin her biri olarak açıklanmıştır. Bu açıklamayla birlikte adak yapmak, yakarı, cancılık ve tapınak sözcüklerinin de açıklaması verilmiştir. (ACIPAYAMLI:1978)

Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat'te adak sözcüğü geçmemekte, bununla birlikte sözcüğün eski anlamı "nezr" adak ve adamak olarak açıklanmaktadır.(DEVELLİOĞLU:1999:832)

Şemsettin Sami, Kamus-i Türkî'de adak sözcüğünün adamaktan geldiğini ve mukaddes bir şahıs veya makama bir şeyi ahd ve nezretmek olduğunu belirtmiştir.(ŞEMSETTİN SAMİ:1998)

Eski terimde "nezretmek" Almanca "Gelübde, ablagen, geloben", Fransızca "Vouer, fair vaue", İngilizce "Wov votive offering" olarak bilinen adak yapmak, doğa üstü güç nesne ya da varlıklara dilekte bulunan birey ya da topluluktan isteklerinin gerçekleşmesi durumunda, yerine getirmeye söz verdikleri adamak eylemidir.

2.2. Türk kültüründe adak ve adak çeşitleri

Türk kültüründe adak şekilleri çok çeşitlilik göstermektedir. Eski Türk dinini de incelediğimizde adak ve adak çeşitlerinde günümüzle farklılık göstermediği, aksine birçok benzerlik olduğu dikkatimizi çekmiştir. Adak çeşitleri geçmişten günümüze çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, kutsal sayılan dağ, ağaç, su, ateş gibi unsurlara dilekte bulunulması ve dileğin gerçekleşmesi için adak adanması veya kutsal kabul edilen varlığa kan

akıtılması, kurban kesilmesi şeklindedir. Eski Türkler'den günümüze kadar gelen “saçı” geleneği de bir çeşit adak olarak kabul edilmektedir. Türklerde İslâmiyet'in kabulü ile birlikte adak şekli sadece Allah'a sunulan kurban şeklinde olmamıştır. Dine aykırı olmadığı düşünülen bir çok adak şekli varlığını devam ettirmiştir. Üstelik günümüze kadar varlığını sürdüren inanç sistemi ile İslâmî unsurların iç içe olduklarını belirtmek mümkündür.

Hikmet Tanyu'nun Fuat Köprülü'den aktardığına göre; suyu, kaynağı kutlu tanıyış, suyla, taşla ilgili inançlar, ağaca (çam, çınar, ardıç, kaynağacı, karaağaç vb) bez bağlama, yatıra gidiş ve adakta bulunuş gibi inanç ve hareketler eski Şamanist denilen Türkler'de görülmektedir. Ayrıca Tanyu, Şamanist denilen Türkler'in mezar veya ağaçlara veya her ikisine birden bezler bağlandığını, dağ, orman, ağaç, su ruhlarına “umumiyetle” “yer su” denildiğini, Tanrı'ya kurban adadıklarını, Müslüman Türkler'de ise bu “yer su” Tanrısı, ruhları yerine “velilerin, erenlerin geçtiklerini” ve bunu Moğol istilâsı devrinden sonra çok canlandığını Abdülkadir İnan tarafından açıklandığını belirtmiştir.(TANYU:1962:324)

Rıfat Araz, adak ve pratikleri kurban, adak, ve saç ı ayrıca yağmur duas ı ve bereketle ilgili olmak üzere üç ayrı başlık altında toplamıştır. Ayrıca Türkler'in hayatında, ata ruhları ile birlikte göğün muhtelif katlarında bulunan koruyucu ve kurtarıcı iyelere, yer-sulara ve yeraltı katlarında bulunduğuna inanılan şerir ruhlara ait, belli belirsiz zamanlarda onların rızasını kazanarak yardımlarını sağlamak veya kişiliklerinden ortaya çıkan bir takım kötülüklerinin önüne geçmek amaç ve inancıyla kendilerine kanlı veya kansız kurbanlar sunulur, bazı hediyeler takdim edilirdi. Yapısında “koruma, kurtarma, sağlık, uğur, bolluk ve bereket “ unsurlarını yaşatan bu merasimlere ait inançlar, günümüzde İslâm dininin de tesiri altında değişik şekil ve görünümlere bürünerek varlığını sürdürmektedir.(ARAZ:1995:142)

Türk içtimai hayatının hiçbir safhas ı yoktur ki, kurban ile birlikte icra edilmesin. Doğumlar, ölümler, toy-düğünler, şölenler, bayramlar, yatır ve

mezar ziyaretleri hayvancılık ve ziraat hayatı ile ilgili bereket dilekleri Tanrı'ya yakarışlar hep kurbanla olurdu. Hunlar'ın Hun Dağı adı verilen dağda kestikleri kurbanla, Toroslar'a çıkan Yörükler'in, Bulgar Dağı'nın zirvesindeki Anomas Dağları'ndaki Gökgöl ve diğer krater göllerin yanındaki yatırların başında kesitleri kurbanla, Kaz Dağı'nın zirvesindeki mağaranın önünde Baba ve Sarıkız Yatırları başında, Kızılbaş Tahtacı Türkmenlerinin kestiği kurbanla, altı yüz yıldır Eylül aylarında Karakeçili Yörükleri'nin Ertuğrul Gazi Türbesi önünde kestikleri kurban arasında sıkı bir kültür bağı vardır. Göktürkler'in "Yuğ"larında kurban ana unsur iken, Türkiye'nin Sünnî ve Alevî Türkmen ve Yörükleri'nin "ölü aşı", "can aşı" ve "dede aşları"nda da kurban aynı rolü oynar. Bunlar da birer saçı sayılır. Hunlar zamanında günümüze kadar Orta Asya dağlarından ve bozkırlarından Anadolu ve Rumeli dağ ve köylerine kadar, bu gelenek bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevî Türbesi'nde de Türkiye'de İstanbul'da Telli Baba, Tozveren Dede, Zuhurat Baba yatırlarında da aynı saçı geleneğine rastlanır. (ERÖZ:1980:212)

Kurbanın tarihçesini Hz. Adem'in oğulları Habil ve Kabil'e kadar götürmek mümkündür. " Kur'an'da Hz. Adem'in iki oğlunun Allah'a kurban takdim edildiklerinden söz edilir. Burada bahsedilen kurbanın " ...asıl manası Allah'a yaklaşmak için sunulan herhangi bir şey demektir. İslam'da kurban kesme geleneği daha dar çerçeve içinde ele alınırsa, Hz. İbrahim'e kadar uzanır.(KOCABAŞ:2001:28)

Türkler, kanlı kurbanı "tayılga" veya "tolu" derlerdi. Kansız kurbanı ise, "saçı", "saçu", "saçılga", "çaçılga" adını verirlerdi. Kansız kurban demek olan "saçı", her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri olur. Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para vs. saçı olarak kullanılır. Şamanistler'de ... kurban sunulmadan âyin ve tören yapılmaz. Her âyin için kanlı veya kansız kurban sunulması gerektir. Kanlı kurbanların en mühimi at kurbanıdır. Attan sonra koyun gelir. (İNAN:2000:100)

Ulu ve bilge kişilerin türbe ve mezarlarına taş yapıştırma, mum yakma, buğday serpme, kutsal olarak adlandırılan ağaçlara nezir olarak renkli iplik ve paçavralar bağlama, ziyaret edilen delikli taşlara, kutlu pınar başlarına para, çamaşır gibi nesneleri bırakma, nazardan koruyacağı inancı, çocukların omuzlarına kaplumbağa kabuğu, mavi boncuk veya özellik arz eden nesnelerin terkiibinden oluşmuş mavi nazarlıkları asma gibi “saçı” ile ilişkili inançların ve pratiklerin yanında ayrıca hayatın önemli bir merhalesi sayılan evlenme ve düğün merasimlerinde de yine başlangıçtaki Türk inançlarının bir bakiyesi olarak, saçı saçma pratiklerine rastlanılmıştır. Nitekim gelin oğlan evine getirildiği zaman, yakın akrabalarından birisi tarafından, gelinin başına para, üzüm, şeker ve leblebi gibi nesnelerin terkiibinden oluşan saçıyı, uğur ve bereket getirmesi inancıyla gelinin başına doğru serper. Bu sırada orada hazır bulunan büyük küçük bütün davetliler, bunlardan en az bir tanesini almaya çalışır. Alınan bu saçı; evde, cepte veya cüzdanın bir köşesinde uğur ve bereket getireceği amaç ve inancıyla yıllarca saklanır. Gelin getirildiği zaman oğlan evinde; ölen kişinin hayrı için verilen aş merasimlerinde; dileklerin kabul gördüğüne inanılan yatır ve türbelerde; su damarlarının gürleşmesi inancıyla kaynak başlarında; Hıdırellez günü tutulan niyetlerin gerçekleşmesi halinde; yeni yapılan evin temelinde; çocuğun doğumunda; yeni bir araba, tarla, bağ bahçe alımlarında; kaza ve belanın atlatılmasında; her türlü kaza ve belaya karşı gelmesinden kan akıtılıp, kurban kesildiği görülmektedir. Günümüzde İslamiyet’le de uyum içinde olduğu bilinen kurban kesme inancı, eski Türk hayatında da mevcuttu.” (ARAZ:1995:143)

1.BÖLÜM

ADİYAMAN MERKEZ VE İLÇELERİNDE UYGULANAN ADAKLAR VE ADAK YERLERİ

Adıyaman’da adak türleri çeşitlilik göstermektedir. Bu adaklarda da yine gerçekleşmesi istenilen adağın yerine gelmesi için sofralar kurulur, helva yapılır dağıtılır, sütü az olan anneler süt adağını gerçekleştirir. Ancak genel olarak türbe ve yatırlara adanan kurbanlar ağırlıktadır.

Adıyaman ve çevresindeki adak ve adak yerleri genel olarak evliya kültürüne bağlı olan adak ve adak yerleridir. Adak yerleri genel olarak türbelerdir. Bu türbelerin genel özelliği ise; dağ tepesi veya dağ yamaçlarında bulunması, su kenarı ve ağaçlık yerlerde olmasıdır. Türbelerin veya adak yerlerinin bu özelliğinden dolayı adak yerlerinin incelenmesinde sadece evliya kültürüne bağlı olarak değil yer-su kültürüne bağlı olarak da incelenmesi uygun olacaktır.

1.Adıyaman Merkez Ve İlçelerindeki Adak Yerleri

Ebû-Zer-î Gaffari Türbesi

Ziyaret köyü civarındadır. Adıyaman’ın 5 km. doğusunda yer alan bu türbe rivayetlere göre 4. Murat tarafından yaptırılmıştır. Yörede en çok ziyaret edilen türbelerdendir. Bir rivayete göre Hz. Ali zamanında yöreye gelen bir İslâm ordusunun sancaktarıdır. Sahabelerdendir. Yörede en çok ziyaret edilen türbelerdendir. Kapısındaki yazıt Hicrî 1136 tarihlidir. Bir iddiaya göre 1939 -1940 yıllarında türbede bulunan sancak, yetkililer tarafından Malatya müzesine götürülmüştür. Aslen Medineli olduğu, 1500

sene evvel Adıyaman'a İslâmiyet'i yaymak için savaşmaya geldikleri sanılmaktadır.

çam ile Medine arasındaki Rebze Köyü'nde de aynı isimde bir türbe daha bulunmaktadır. Bu türbeler aynı kişiye ait ise bunlardan birisinin Ebuzer-i Gaffari'nin makamı olduğu sanılmaktadır.

Çocuğunun olmasını, çocuklarının evlenmesini isteyenler veya başka dileği olanlar buraya gelip adak adamaktadırlar. Burada genel olarak kurban adanmaktadır. Dileği gerçekleşenler kurbanlarını keserek burada pişirip türbede bulunanlara dağıtırlar ya da türbenin bulunduğu yerde kesip eşine dostuna dağıtır. Adarken nasıl niyet ettiyse adağını o şekilde gerçekleştirir. Çocuğunun olmasını isteyip de oğlu olanlar oğullarına bu zâtin adını verirler. Bu sebepten Adıyaman'da "Abuzer" ismi çoktur. Ayrıca sünnet olan çocuklar veya evlenen çiftler düğün günü bu ziyarette getirilir ve burada dualar okunur.

Mahmut El-Ensari Türbesi

Adıyaman'ın 7 km. kadar doğusunda Elifi (İpekli) köyü civarında yüksek ve sivri bir dağın (Ali Dağı) zerindedir. Adıyaman'dan bakıldığı zaman görülebilir. Türbede 1126 tarihi okunmaktadır. Bu tarihin türbenin tamir edildiği tarih de olabileceği düşünülmektedir. Bu zâtta sahabelerdendir. Bu zâtin da Medineli olduğu sanılmaktadır. Bir rivâyete göre; Hz. Muhammed El-Ensâri hazretlerine: "Hısn-ı Mansur'a gidip İslâmiyet'i yayacaksın." demiş. Din uğruna burada savaşırken şehit olmuş. Bu zâtin yattığı yerde başka şehit mezarlarının da olduğu belirtilmektedir.

Herkes buraya dilek dilemeye gelir. Dilekleri gerçekleşenler ise, cuma veya pazar günü gelip adaklarını gerçekleştirirler.

Şeyh Abdurrahman Erzincan-î Türbesi (Zey Türbesi)

Adıyaman'ın 7 km. kuzeyindeki İndere (Zey) Köyü'ndedir. Rivayetlere göre Osmanlı Padişahı IV. Murad, Bağdat seferine giderken (1638) Zey Köyü'ne uğrar. IV. Murad, aslen Bağdat civarındaki Erzin adlı bir yerden olan ve daha sonra Adıyaman'a gelerek Zey Köyü'ne yerleştiği sanılan Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin konuğu olur. Şeyh bir geyik keserek Padişahı ve beraberlerindeki ağırlar. Şeyh, konaklama esnasında ordunun bütün iase ve ibatesini üzerine alır. Padişah, Şeyh'in mali durumunu merak ederek gizlice incelettirir ve bizzat kendisi de inceler. Neticede bütün askerlerin mutfakta kaynayan küçük bir kazandaki yemekle ve hayvanların ise ambardaki çok az miktardaki arpa ve samanla doyurulduğunu öğrenir. Şeyh'ten Bağdat'ı ele geçirebilmesi için kendisine dua etmesini ister. Sefer dönüşü tekrar Zey Köyü'ne uğrar. Şeyh'in öldüğünü öğrenir. Hem O'nun hem de O'nun işaret ettiği Ebû Zer-î Gaffari'nin türbelerinin yapılmasını emreder.

Türbenin içinde ailesi ve bir kızının sandukaları da vardır. Muhammed ismindeki oğlu Adıyaman'ın Tut ilçesinde medfundur.

Halk arasında türbeyi ziyaret eden akıl ve sinir hastalarının şifa bulduklarına inanılmaktadır. Zincirli olarak gelen akıl hastalarını buradaki dut ağacına bağlarlar. Ancak müze yapımı yüzünden ağacı kesmek zorunda kalmışlar. Bu insanlar şifa bulup normal olarak geri dönerler. Hasta olarak gelenler bir gece burada kalıyorlar. Hayırsever vatandaşlar, misafirler için 100 adet yatak temin etmiş. Buraya sadece hastaların iyileşmesi için değil, dilek dilemek için de geliniyor. Mesela; çocuğu olmayanlar, oğlu askerden gelenler herhangi bir şey için adak adamaya da geliyorlar.

Çıplak Dede (Mehmet Üryan) Türbesi

Adıyaman merkeze bağlı Sarıharman köyündedir. Adıyaman'a 18 km. uzaklıktadır. Bir rivayete göre, bir ağanın yanında azapmış. Ağanın

çobanlığını da yaparmış. Ağa Hacca gitmiş. Hanımı da bir gün içli köfte yapmış. Çobana:

- Ağan bunu çok severdi, keşke O da burada olsaydı da yeseydi, demiş.

Çoban:

- Ver de götürüyim, demiş.

Bir tabağa koyarak alıp dışarı çıkmış. Ağanın hanımı bunun şaka olduğunu zannetmiş. Ağa Hac'dan dönünce yemek tabağı ağanın eşyalarının arasından çıkmış. Ayrıca Ağa, kendisine Üryan'ın kendisine köfte getirdiğini söylemiş. Böylece Üryan'ın sırrı ifşa olmuş.

Üryan İsmi Nereden Geliyor?

Kendisi çoban olduğu için, hayvanları dinlenmeye bıraktığı yerlerdeki taş ve dikenlerin hayvanlara batıp batmadığını kontrol etmek için soyunarak (üryan olarak) yerlere yatar, hayvanların rahatsız olmayacağını anladıktan sonra hayvanları oraya yatırır.

Hırsızlık yapanları Üryan Dede'ye götürürler. Orada yemin edenlerin bir daha hırsızlık yapmayacaklarına dair inanç yaygındır.

Bu zâtın, ağaca zarar verecek hiçbir şeye izin vermediğine inanılır. İsteyen istediğini buradan götürülebilir, ancak bir ağaca herhangi bir zarar verilirse, zarar veren kişinin başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

Mahmut Gazi Türbesi

Adıyaman'a 15 km. uzaklıkta Adıyaman'ın güneyinde yer alır. Yemen'den geldiği tahmin ediliyor. Çocuğu olmayan veya herhangi bir niyeti olan kaşık adağı yapıyor. Mahmut Gazi türbesinden bir kaşık götürüyor, dileği gerçekleşince o kaşıkla birlikte altı kaşık daha getiriyor. Çocuğunun olması için adak adayanlar, oğulları olunca bu zâtın adını koyuyorlar. İsminin

koyulması da bir çeşit adak gibi, çünkü bu zâtın adı koyulmazsa kötü şeylerle karşılanacağından endişe edilir.

Hacı Abûzer Baba

Türbesi, Adıyaman'ın merkezindeki Musalla Mahallesinde bulunmaktadır. Irak'tan geldiği sanılmaktadır. Sadece Allah rızası için adak adayanların yanı sıra dileğinin gerçekleşmesini isteyenler de adak adamaktadırlar. Adak olarak kesilen hayvanın etini adak sahipleri yemez, olduğu gibi dağıtırlar. Adak sahibi kesilen kurbanın etinden yerse haram olacağına inanılır.

Rıfat Baba (Muraz-Miraz Dede)

Muraz (miraz) sözcüğü halk arasında dilek, istek anlamına gelmektedir. Adıyaman'da şehir merkezindeki Varlık Mahallesi'nde bulunan bu türbeye de dilekte bulunulur. Dileği gerçekleştirenler de adaklarını yerine getirirler. Kurban da adanıyor, ama genel olarak gerçekleşen adak karşılığında yemek yapıp dağıtılmaktadır.

Hacı Efendi

Adıyaman merkeze bağlı Akçalı Köyü'nde yaşadığı, keramet sahibi olduğu belirtilir. Adıyaman'daki stadyumun hemen yanında yer alan bu türbeye dilek dilemek için gelinmektedir, ancak bu türbeyle ilgilenen şahıs türbeye adak adamanın günah olduğuna inandığı için dilekleri kabul olanların türbe içerisinde adak adamasına izin vermemektedir. Dolayısıyla, bu türbede dilekte bulunanlar, dileği gerçekleşince adakta bulunmuyorlar.

Hasan-ı Mekki Türbesi

Hacı Ömer Mahallesi'nde bulunmaktadır. Halife Ömer döneminde buraya yapılan Arap akınları sırasında ölen Hasan Mekki'ye ait olduğu söylenmektedir. Yapı mimari yönden bir özellik taşımamaktadır.

Hasta olan kızını annesi, sırtına alarak bu zâtın yanına getirmiş. Orda, de kapının önünde bir kütük varmış. Gelir gelmez hemen o kütüğün üstüne oturtulmuş. Ayağa kalkamıyormuş ve bu zât, dua ederek onu felçten kurtarmış.

Zeynel Abidin Türbesi (Kâhta)

Adıyaman'ın ilçesi Kâhta yakınlarında, Adıyaman'a 15 km. uzaklıkta küçük bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Hz. Ali'nin torunu Zeynel Abidin'in torunu ya da İmam Hüseyin'in 16. göbekten torunu Zeynel Abidin'in türbesi olduğuna inanılmaktadır. Küçük yaşta şehit olduğu sanılmaktadır. Rivayete göre küçük yaşta öldüğü için annesinin onu ölüyken bile emzirdiği hatta türbesinin etrafında annesinin onu emzirmesi için bir delik olduğu ve bu deliğin etrafında da süt lekeleri olduğu söylenmektedir. Buraya dilekte bulunup adak adamaya gelenlerin türbenin etrafındaki ağaçlardan meyve yiyebilecekleri, ancak hiçbir şekilde yanlarına alıp evlerine götüremeyecekleri söylenir. Eğer götürülürse başlarına kötü şeyler geleceğine inanılır.

Hacı Yusuf Türbesi (Kâhta)

Adıyaman'ın doğusunda bulunan Kahta İlçesinde Hacı Yusuf Köyü'ndedir. Nakşibendi tarikatından Hacı Yusuf'un türbesidir. XIII.yüzyılın ikinci yarısına ait olan türbe 4,95x4,95 ölçüsünde kare planlıdır. Dört yanı kemerli olup, dışa açıktır. 33 derde derman olduğu belirtilir. Burada bulunan zâta değil de Allah için kurban kesildiği belirtilir.

Rivayete göre; Hacı Yusuf zamanında mercimek ekmiş. Bu mercimeğin toplama işini cinler yapmış. Üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra yine mercimek ekilmiş, ancak iyice kuruduktan sonra toplanınca ellerinin acıdığı hisseden cinler, bu defa mercimekler tam kurumadan toplamışlar. Bu toprakların şifa verdiğiğine inanıldığı için buradan toprak alıp götürürler. Felç olan, vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı, sızısı olan bu topraktan vücuduna sürer veya evine serper. Böylelikle dertlere derman olduğuna inanılır. Bu zâtın üstünün iki defa ağaçla kapatıldığı, ancak ikisinde de üstünü açtığı, üstünün kapatılmasını kabul etmediği, 1987’de üstü kubbe şeklinde yapılıncı buna itiraz etmediği rivayet edilir.

Ayzer Ebû Sâdık (Kâhta)

Adıyaman’ın Kâhta ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Burada şehit olduğuna inanılır. Çocuğu olmayan, kaderi açılmayan, işi düzgün gitmeyen kişiler ve sınava girecek olan öğrenciler buraya gelip, buradan bir taş alıyorlar ve niyetleri kabul olunca da gelip burada adaklarını yerine getiriyorlar. Ayrıca akıl hastaları şifa bulacaklarına inandıkları için perşembe akşamları gelip burada kalıp cuma günü dönüyorlar. Bu zâta üstünün kapatılmasını istememiştir.

Saffan Bin Muattal Türbesi (Samsat)

Adıyaman’ın güneydoğusunda, Adıyaman’a 20 km. uzaklıkta Samsat İlçesinin Bircik Köyü’ndedir. Hicretin 17.yılında Ermeni Savaşlarında şehit düşen Saffan isimli bir kişiye aittir. Müsten Savaşı’nda Hz. Ömer döneminde şehit olduğu belirtilmektedir. Sahabelerdendir. Türbeyi sonraki yıllarda Mehmet Ali Efendi yaptırmıştır. Türbenin girişinde bu zât hakkında geniş bilgi bulunmaktadır.

Allah rızası için adadıkları kurbanlarını burada kesiyorlar. Bunun haricinde hasta olup da buradan şifa bulacağına inananlar da burada adaklarını yerine getiriyorlar.

Türbede eski bakır kaplar bulunuyor. Rivayete göre, burayı ziyarete gelen biri; “Ben bu kapları götürüp satayım, yerine yenilerini alayım.” demiş. Kapları toplarken dam sallanmış. Adam hemen dışarı fırlayıp, “lüzum yok” demiş ve oraya iki yeni kap bırakıp kaçmış.

Bu zât-ı muhterem de makamından bir şey alınıp götürülmesine razı olmazmış. Alan kişilerin de başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

Üzeyir Peygamber Makamı (Gerger)

Kâhta’dan Gerger’e giderken Nemrut Dağı yol ayrımını geçtikten hemen sonra Yolun sağ tarafındadır. Adıyaman’a yaklaşık 60 km. uzaklıktadır. Üzeyir Peygamber’in makamının bulunduğu yere bir cami yaptırılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen 78 peygamberden biri olduğu ve Yusuf Peygamber soyundan olduğu söylenmektedir.

Rivayete göre; Cenâb-ı Allah, onu yüz yıl uykuda bırakmış ve tekrar diriltmiştir. Ona tekrar hayat vermiştir. Uyandığı zaman O’na sorulmuş: “Kaç yıl uykuda kaldın?” Üzeyir Hazretleri, ya bir gün ya da bir günden az cevabını vermiş. Allah’ın gelecek nesillere ibret olması için bu mucizeyi verdiği belirtilmektedir.

Buraya genel olarak dua etmek için ve ziyaret amaçlı gelinir. Bu zâtın aracılığıyla kurban veya adak adamanın uygun olmayacağı, ancak Allah’a yalvarıp, Allah için kurban adanabileceği bildirilmiştir. Hastaların şifa bulacağına inanıldığı için buraya da hastalar getirilmektedir.

Şakalı Aş (Toktamış) (Besni)

Adıyaman'ın Besni ilçesine 3 km. uzaklıkta bulunan bu türbenin en önemli özelliği, bayan olmasıdır. İki kardeşlermiş. Kardeşi Çörmük Ahmet adında muhterem bir zatmış. Buraya gelip dileklerinin olması için dua edenler dilekleri gerçekleştiği zaman mercimekli pilavın daha sulu yapılmasıyla olan “Şakalı aş” yapıp dağıtırlarmış. Dileği gerçekleşenler kurban da keserlermiş.

Hacı Zeyrek Türbesi (Besni)

Adıyaman'ın Besni ilçesine 4 km. uzaklıkta bulunan eski Besni denilen (şu anda ören yeri) yerde yaşarmış. Çarşıda köşgerlik yaparmış. Bu zât hakkında anlatılan rivâyet şöyledir:

Eskiden Hicaz'a yürüyerek giderlermiş. Hicaz'a gidip gelmeleri altı ay sürermiş. Buradaki Hicaz'a gidecekler toplanmış ve yola koyulmuşlar. Kâbe'yi tavaf etmişler, Hac vazifelerini yerine getirmişler ve dönmek için yola koyulmuşlar, ancak beraber gittikleri bir arkadaşlarını kaybetmişler. Yola çıkmadan önce çok aramışlar ama bulamamışlar. Daha fazla oylanmadan yola çıkmışlar. Bu şahısta yol-iz bilmediği için de tek başına yola çıkamamış ve bir camiye sığınmış, ağlamaya başlamış. Onu ağlarken gören biri gelip derdini sormuş. O da anlatmış. Bunun üzerine adam; “Sizin oralardan biri her cuma buraya gelip namazını kılar, sonra da cami avlusunda akşam üzerine kadar köşkerlik eder ve sonra da evine döner. Merak etme, iyi bir adamdır. Geline konuşursun, o seni götürür.” demiş. Beklemiş, cuma günü olunca Hacı Zeyrek'i bulmuş ve konuşmuş. Hacı Zeyrek ısrarla kabul etmemiş. Sonunda bakmış ki, çaresiz kaldı, mecburen kabul etmiş. Adama: ”Kapat gözünü” demiş. Adam, gözlerini açtığı anda kendini arkadaşlarından önce Besni'de buluyor. Bu durumu merak edip de soranlara Zeyrek'in sırrını açıklamamak için; ”Ben Hicaz'a gitmedim.” diyor. Ancak Hicaz'dan dönen arkadaşları onun da Hicaz'da olduğunu söyleyince çok üstüne gidiyorlar ve o

da Hacı Zeyrek'in sırrını açıklamak zorunda kalıyor. Bunun üzerine Hacı Zeyrek'in sırrı açığa çıktığı için yaşayamamış.

Burada daha önce taş yapıştırma, bez bağlama gibi adak şekillerinin uygulandığı bellidir. Türbenin yanındaki ağaca dilek tutup bez bağlarmış. Dilekleri olduğunda da bağladıkları bez parçasını ağaçtan tekrar çözerlermiş. Bağladıklarını bulamazlarsa da başka bir bez parçasını çözüp alırlarmış.

Ahali Baba (Besni)

Adıyaman'ın ilçesi Besni'ye 6 km. uzaklıkta bulunan bu zâtla Hacı Zeyrek ve Hacı Ali Bey'in (Sofraz) kardeş olduğu sanılmaktadır. Anlatıldığına göre, burayı Ermeniler zaptettiği zaman bu üç kardeş kaybolmuş ve bir daha hiç görünmemişler. Felç olan hastaların, türbede bir gece kaldıktan sonra sabaha hiçbir rahatsızlığı kalmadan döndükleri sanılmaktadır. Bu türbeye genellikle diğerlerinde olduğu gibi herhangi bir dilekte bulunulduktan sonra kurban olarak koyun veya tavuk adanmaktadır.

Şeyh Mustafa Hoca (Besni)

Adıyaman'ın ilçesi Besni'ye 7 km. uzaklıktadır. Rivayete göre, yoksul bir kadın çalı çırpı toplayarak köyün çeşmesinin başında ateş yakıp çamaşır yıkamaya başlamış. Bu zâtta sabah erken gelmiş çeşmeden abdest alıyormuş. Kadını çamaşır yıkarken görünce;

- "Kızım, bu kazanını, teştini dök de git." demiş. Kadın da;
- "Niye Hoca?" demiş.
- "Kızım, ben sana dök de git diyorum. Bugün cuma." demiş. Kadın;
- "Ben yoksulum, ne hallerle çalı çırpı topladım, nasıl döküp gideyim." demiş. Hoca:
- "Kızım, ben sana dök dedim. Görmüyor musun, kazanın, teştin kan olmuş." demiş.

Kadın bakmış ki, kazanı, teşti kan dolu. Bunun üzerine cuma günleri iş yapılmayacağı söylenir. Buraya da çeşitli dilekleri olanlar, dilekleri gerçekleştiği zaman kurban, veya yemek yapıp dağıtarak adaklarını gerçekleştiriyorlar.

Sofraz (Hacı Ali Baba, Üçgöz) (Besni)

Besni ilçesine 15 km. uzaklıkta bulunan bu türbeye felçli hastalar üç defa gelirler. Sağlına kavuşanlar da adaklarını gerçekleştirirler. Türbeye gelerek kesmeleri gibi bir şartları yok. Bu türbe niyetine evlerinde veya başka yerde de kesilebilir.

Bu zât, kendi halinde çok saf biriymiş. Hiç kimsenin işine, dedikodusuna karışmazmış. Rivâyete göre bu zât, cuma namazına gittiği bir gün üç arkadaşı buna takılmış. Kendi aralarında bir oyun hazırlamışlar. Oyunda diri olan arkadaşlarını tabuta koyup bu zâta cenaze namazını kıldırmasını istemişler. Nitekim oyunu gerçekleştirip diri arkadaşlarını tabuta koyup Hacı Ali Baba'dan arkadaşlarının cenaze namazını kıldırarak istemişler. Hacı Ali Baba da üç defa “Ölü niyetine mi, diri niyetine mi?” diye sormuş. Onlar da; “Tabi ki ölü niyetine.” diye cevap vermişler. “Benden günah gitti.” deyip cenaze namazını kıldırılmış. Tam tabutu açıp eğlenecekleri sırada diri olan arkadaşlarının gerçekten öldüğünü fark edince, “Arkadaşımızı öldürdün.” diyerek şu an türbesinin bulunduğu yerde Hacı Ali Baba'nın üzerine yürümüşler. Annesi de olaya müdahale etmek için çıkmış ve bakmış ki Hacı Halil Baba kaybolmuş, terliği de orada kalmış. Şu an kaybolduğu makamıdır. Ancak türbe haline getirilmiş.

2.Adıyaman Merkez Ve İlçelerinde Adakla İlgili İnanç ve Uygulamalar

Adıyaman'da genellikle yatır ve türbelere adak adanmaktadır. Ayrıca farklı şekillerde gerçekleştirilen adaklar da mevcuttur. Bu adaklar, ağaç, su veya

pınar, toprak gibi iyelerin etrafında gerçekleştiriliyor, ancak sadece bu iyelerle değil İslâmî unsurlarla sentezlendiği de görülmektedir. Adıyaman'da uygulanan adaklar ve bunlarla ilgili inanışlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Herhangi bir dilek dilenince dileğin gerçekleşmesi karşılığında 41 Yasin okutulması, Yâsin'i okuyanlara ve misafirlere ikramda bulunulması da bir çeşit adak olarak uygulanmaktadır. Bir başka dua adağı ise şöyledir: Yedi genç kız, cuma selâsından önce kırk bir Yâsin'i bir şişe suya okuyor ve adak adayacak olan niyetini diliyor ve adak adıyor. Niyet olduktan sonra, bu şişedeki su, ermiş bir kişinin mezarına dökülüyor. Niyeti gerçekleşince de fakir fukaraya yardım ederek adağını yerine getiriyor. Ayrıca bahtı açılamayan kızlar, bahtlarının açılması için; cuma günü sabah yedi pınardan su topluyor. Cuma selâsında bu suya kırk bir Yâsin okunarak bahtı açılması istenen genç kız bu suyla yıkanıyor. Yine suyun bir bölümü leğende toplanıyor ve selâmetli bir yere dökülüyor ve su dökülürken de bahtının açılması için adak adanıyor.

İslâmiyet'te de su önemli bir faktördür, ancak duanın suya okunması gibi bir şart yoktur. Niyetlerinin gerçekleşebilmesi için somut olarak yapılan davranışlar oluşmaktadır. Okunmuş suyun ermiş kişinin mezarına dökülmesi de bunun göstergesidir.

Cuma günü, selâ okunurken, bahtının açılması istenen kızın dış giysisi (çarşaf, pardösü vb.) minareye çıkılıp bahtının açılması için dilek dilenerek minareden atılıyor. Aşağıdan alınıp minareye çıkılıp tekrar atılıyor. Bu üç kere tekrar ediliyor. Bu esnada da bahtın açılması için bu işlem yapılırken dualarla birlikte dilekte bulunuluyor.

Bahtın açılması için uygulanan diğer bir adak ise; kilit adağıdır. Bahtının açılması istenen kıza Cuma günü asma kilit kilitleniyor. Sonra da Cuma namazından çıkan ilk kişiye hiç konuşmadan işaretlerle kilidi açması gerektiği

anlatılıyor ve bu kilit açtırılıyor. Bu esnada da bahtın açılması için dilek dileniyor. Genelde çok yapılan yaygın âdetlerden biridir. Bu adak pratiğinde de demir iyesi ön plandadır.

Doğum yapan bir kadının sütü olmazsa halk arasında Gavur Mahallesi olarak bilinen yerde süt pınarı adı verilen yere gider. Orada sütü artsın diye dilekte bulunur. Dilek dilemeye giderken de buğday, nohut, mısır, zahter, yağ ve salça ile yapılan “hedik” adlı yiyeceği de yanında götürür. Daha sonra Süt Pınarı’na sırtını dönerek başının üzerinden bir kaşık hediği Süt Pınarına atar bir kaşık hediği de kendi yer ve bunu üç kere tekrarlar. İki-üç güne kalmadan annenin sütünün fazlalaşacağına inanılır. Sütün fazlalaşması için yapılan yemek de o bölgede yetişen ve bereketli olduğuna inanılan malzemelerle yapılmaktadır.

Çocuk sahibi olabilmek için de bazı adaklar gerçekleştirilmektedir. Çocuğu olmayan kişiler, bilhassa erkek çocuk sahibi olursa yedi yaşına kadar hiçbir şekilde çocuğa hiçbir masraf etmez. Tanıdık, eş-dost, hısım, akraba, komşu çocuğun yedi yaşına kadar olan masraflarını karşılar. Çocuğu yedirir, içirir, giydirir. Ayrıca yedi yaşına kadar saçını kesmezler. Yedi yaşına gelince kurban kesilir. Kurbanın kesildiği gün saç da kesilir. Bu arada adak yerine getirilmiş olur. Bir başka adak ise; çocuğu olmayanlar, çocuklarının olması için kırk bir Muhammed isimli kişinin para toplayıp bu paralardan kolye veya küpe alır. Daha sonra niyetin gerçekleşmesi için bekler. Çocuğu olduktan sonra da bu kolye veya kızs küpeyi çocuğuna takar. Böylelikle adak yerine getirilmiş olur. Erkek çocuğun olması için uygulanan diğer bir adak ise; hamile kişinin bir kırk bir Muhammed adı yazılmış olan sigara kağıdını hamileliğinin ilk günlerindeyken yutması şeklindedir. Uygulanan bu adaklar, genel olarak islâmiyetle sentezlenerek uygulanmaktadır. Adağın gerçekleşmesi için dua edilirken, sözün yeterli olmayacağı inancı ve duanın somutlaştırılması isteği, insanların son olarak kabul ettikleri inanç sistemi ile birlikte daha önceden değer yüklediği başka öğelerin de kullanılmasını sağlamaktadır. Bereket ve bolluk için yapılan adaklardan biri de bu

özelliktir. Özellikle ilkbaharda karınca yuvasında, karıncaların yumurtalarını toprağa bıraktığı dönemde karınca yumurtası bulunan toprak alınarak cuma günü sabah namazından sonra bir Yâsin okunarak dua edilip bu toprağa adak adanıyor. Okunup adak adandıktan sonra bu toprak, işyerine, tarlaya veya eve bereket getirmesi için serpiliyor veya buralarda saklanıyor.

Türkler’de eskiden beri tek Tanrı inancı olması ve yüksek yerlere çıkılarak Tanrı’ya yakın olunacağı inancı, İslâmiyet’in kabulü ile Allah’a duyulan aşkla alçak yerlere sığamayıp Allah’a yakın olmak ve tefekkür etmek için yüksek tepelere ya da dağlara yerleşme şeklinde görülmektedir. “İslâm öncesi devirde Orta Asya’da hemen hemen bütün Türk zümrelerinde hakim bir yeri olan bu kûltün tipik misallerine, İslâmî devirde de rastlandığını görüyoruz. Dağ ve yüksek tepelerde mevcut olduğuna inanılan bir takım tabiat üstü güçler ve ruhlar, İslâmî devirde böyle kimliği meçhul veliler şeklinde düşünülmüş, bu yolla dağ kûltleri yaşama imkanını bulmuştur. Türkler Anadolu’ya yerleştikten sonra da bazı dağları ve tepeleri, vaktiyle Orta Asya’da olduğu gibi takdise devam etmişler, bunları hayali velilerle şahıslandırmışlardır. Bugün Anadolu’da bazı dağ ve tepelerin üstünde bulunan veli mezarları, yatırların büyük bir kısmı böyle meydana gelmiş olduğu gibi, bir kısmı da yerli kûltürden intikal etmiş olabilir. (OCAK:1984:17)

2.1. Dağ kûltüne bağlı adak yerleri

Adıyaman’daki adak yerlerinin çoğunda dağ kûltü etkilidir. Ebu Zer-i Gaffari, Mahmut El-Ensari, Abdurrahman-i Erzincani, Mahmut Gazi, Üzeyir Peygamber, Hacı Zeyrek adlı adak yerleri Evliya kûltüne bağlı olsalar da pek çok özelliği bir arada bulundurmaktadırlar. Ebu Zer-i Gaffari türbesi, yüksek bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Etrafında ve yakınında türbe dışında bir şey bulunmamaktadır. Mahmut El-Ensari türbesi de ulaşımı çok zor olan bir dağ üzerindedir. Bu sebeple çok iyi bilinen türbelerden olmasına rağmen çok sık ziyaret edilememektedir. Abdurrahman Erzincani, Mahmut Gazi, Üzeyir Peygamber ve Hacı Zeyrek gibi adak yerleri de yüksek tepelerde ve dağlarda

bulunmaktadır. Bu yerlerin özellikle yüksek yerlerde bulunma sebeplerinin neler olabileceği daha önce belirtilmişti. Bu yerlere ait özelliklerden en önemlisi de; İslâmiyet'in kabulünden sonra da Eski Türkler'den günümüze kadar gelmiş olan inançlarla birlikte İslâmî unsurlarla bir arada kullanılabilmesidir. İslâmiyet kabul edildikten sonra bile eski Türk inançları varlığını sürdürmektedir.

2.2. Ağaç kültüne bağlı adak yerleri

İslâmiyet'in kabulüyle birlikte dağ, ağaç, su, taş kültüne bağlı olarak tek başına ziyaret edilen bir tane adak yeri bulunmaktadır. Dilek Ağacı, Adıyaman'ın eski yerleşim birimlerinin birinde bulunan Çırçır pınarının yanında bir de dilek pınarı bulunmaktadır. Bu pınarın yanında küçük bir dilek ağacı mevcuttur. Çocuk, iş, ev sahibi olmak isteyenler veya herhangi bir dileğinin gerçekleşmesini isteyenler, özenilerek seçilmiş bez parçalarını ağaca bağlarlar. Bağlarken de dilekte bulunurlar. Dileği kabul olan kişi evinde lokma (etli pilav) pişirir ve onu komşularına veya durumu kötü olan kişilere dağıtır.

Ağacın da tek başına değil de genellikle su kenarlarında veya türbelerin yanında bulunduğu görülmüştür. Bu durum, Adıyaman ve çevresindeki adak ve adak yerlerinin genel özelliğidir. Eski Türk inançlarının yaşatıldığı bir kanıtı da türbelerin yanındaki ağaçlara bez bağlanmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi şamanın aşağı ve yukarı (göğün üstüne ve yerin altına) trans halinde geçerek ağaç sayesinde yolculuk edebildiğine inanılmaktadır. Bu geçişler sayesinde dileklerin kabul edildiğine inanılır. Bu geçişler esnasında şaman aracılığıyla isteklerinin iletilmesi veya bez parçası ile Tanrı'ya karşı isteklerinin ebedileştirilmesi düşünülmüş olabilir. Geçmişten günümüze gelmiş olan ağaca bez bağlama, öğrenilmiş davranış olarak kalmışken ağaç da kutsiyetini korumuştur. Adak yerlerinin hepsinde ağaç vardır. Ancak ağaca bez bağlamanın İslâmiyet'in kabulü ile özellikle son dönemlerde varlığını yitirdiği görülmektedir. Ebûzer-i Gaffari Türbe'sinin yanındaki büyük ağaca

bez parçaları bağlanır. Dilek dilenir. Adıyaman'ın Besni ilçesinde Hacı Zeyrek adlı adak yerinde de ağaca bez bağlanıp dilek dilenmektedir. Çıplak Baba isimli türbenin olduğu yerde ağaca zarar verenlerin başına bu zât tarafından kötü şeyler geleceğine inanılır. Abdurrahman Erzincani türbesine iyileşeceğine inanıldığı için akıl hastaları da buraya getiriliyor. Zincirli olarak gelen akıl hastalarını buradaki dut ağacına bağlıyorlar. Ardından, bu hastalar bir gece burada kalıyor ve hastaların iyileştiği belirtiliyor. Bu inanışlar da bu yöredeki insanların geçmişten günümüze gelen manevi değerlere verdiği önemi belirtmektedir.

2.3. Taş/Kaya Kültüne Bağlı Adak Yerleri

Adıyaman'da taş/kaya kültürüne bağlı adak yerlerinden biri "Adul Musa" adlı adak yeridir. Adıyaman'ın kuzeyinde, Karadağ denilen yerde bulunan bu türbenin mezar taşına küçük taş parçaları yapıştırılır. Taş tutarsa dileğin de gerçekleşeceğine inanılır. Ancak artık bu adak şekli uygulanmamaktadır. Bununla ilgili sorular sorulduğunda; günah olduğu, bu tür inançların çok eskide kaldığı söylenmektedir. Diğerisi ise; "Ayzer Ebû Sâdık" adlı adak yeridir. Buraya adak adamak için gelen kişiler, buradan bir taş alıyorlar ve dilekleri gerçekleşince de adaklarını gerçekleştiriyorlar.

2.4. Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri

Eski Türklerde suyun kutsal bir varlık, koruyucu bir ruh olduğuna inanılır. Su, aynı zamanda hayat verici olarak düşünülür. İslâmiyet'in kabulü ile su kutsallığını korumaktadır. Adıyaman'da ayrıca; gelin götürülürken gelinin bahtının su gibi olması mutlaka su üzerinden atla veya başka şekilde geçirilmesi de gerekir. Adıyaman'daki adak yerlerinde ve yakınında bulunan kullanılabilir suların bile şifa dağıttığına inanıldığı için adak yerlerindeki o sulardan alınır. Bu su da; hastaların şifa bulacağına, evin bereketinin artacağına, nazara karşı iyi olacağına, baht açacağına, sınava girecek öğrencilerin zihnini açacağına inanıldığı için kullanılır.

Adıyaman'daki su kültürüne bağlı adak yeri sadece “Çörmük Ahmet”tir. Adıyaman-Besni yolu üzerinde bulunan “Çörmük Ahmet” adlı adak yeri, su kültürüne bağlı olarak şahsın İslâmîyet’i yaymak için geldiği, bunun için şehit olduğu anlatılır. Şehit olduğu yerde de su akar. Ona sıkılan kurşunların barutlarının suya saçılmasıyla suyun da kükürt koktuğu belirtilmektedir. Her yıl şehit olduğu ay boyunca suyun renginin değiştiği ve kükürt koktuğu, ayrıca her yıl vurulduğu tarihte de iniltilerin duyulduğu belirtilmiştir. Böylelikle bu zâtın şehit olduğu suda dirildiği düşünülebilir. Suyun canlılığı koruması, yaşatabilme özelliği bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca dua adağı yapılırken 41 Yâsin’in suya okunması, suyun daha etkili olduğu için düşünülebilir. Bahtın açılması için yapılan yedi pınardan su toplama adağında ve annelerin sütünün artması için gittikleri dilek pınarında da yine suyun kutsal olduğuna ve dileklerini gerçekleştirebileceğine inanılmaktadır.

2.5. Evliya Kültüne Bağlı Adak Yerleri

Anadolu’da velî kültü tahlil edildiği zaman bunun kaynağını İslâm öncesi eski Türk inançlarının teşkil ettiğinin daha ilk bakışta dikkati çekecek kadar belirgin olduğunu belirten Ocak, Türkler’deki velî kültürünün temelini şamanist dönemde atılabileceğini, eski Türk Şamanları incelendiği zaman bunların Türk velî imajına çok benzediğinin fark edilmemesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ayrıca şamanizm öncesi eski Türk inançlarından atalar kültürünün, velî kültürünün temelini hazırlamasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir. (OCAK:1984:8)

İslâmîyet’e davet amacıyla IX. yüzyılda başlayan ve X. yüzyıldan itibaren yoğunlaşan dinî, siyasî ve ticarî faaliyetler, başlayan İslâmîyet’ten önceki eski Türk dinî ve İslâmî dönemdeki tasavvufî cereyanların da tesiri ile yerleşik ve göçebe Oğuzlar arasında bir velî/evliya kültürünün meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu kültürün en eski örnekleri olarak XI. yüzyıldan kalan, Merv

şehrindeki Hoca Ahmet Yesevi'nin Şeyhi, Hoca Yusuf Hamedani'ye ait türbe ve zaviyeyi gösterebiliriz. (ÖZKAN:1993:468)

Anadolu'da ister gerçek mânada bir türbe, isterse basit bir mezar şeklinde olsun, halkın genellikle türbe veya ziyaret tabir ettiği mezarlara sahip velîlerin hepsi de, kendilerine göre bir kısım hastalıkların tedavisinde, yahut bazı dileklerin gerçekleştirilmesinde ün yapmıştır. Bazıları, çocuğu olmayanları çocuk sahibi yapmak, delileri, sar'alıları iyileştirmek gibi hususlar için ziyaretlere sahne olurken, bazıları sadece tek bir konuda yetkilidir. Bu ziyaretler genellikle o velîlerin soyundan geldikleri söylenen ve ocak tabir olunan ailelerin delâletiyle ve bir takım usullere göre yapılır. Çoğu zaman ziyaret esnasında koyun, keçi ve bazen de horoz kurban edilir; bir kısım türbe ve mezarlara ise küçük bez parçaları bağlanarak yapılan dualarla, dileklerin kabul edilmesi istenir. Esası daha kültün teşekkül ettiği ilk devirden kalma bu ziyaret ve dua ve formüllerine, zamanla yeni unsurların eklendiği, böylece kültün aktüel olmasının sağlandığı gözden kaçmaz.(OCAK:1984:13)

Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu'da velî tipini farklı gruplara ayırmıştır. Bu gruplama şu şekildedir:

- 1- Kültlerin mahiyetine göre
 - Mahalli Veliler
 - Genel Veliler
- 2- Şahsiyetlerin niteliğine göre
 - A- Gerçek Veliler
 - a- Ait oldukları İctimai Çevreye Göre
 - Şehirli Veliler
 - Köy ve Aşiret Velileri
 - b- Misyonlarına Göre
 - Gazi, savaşçı, misyoner, meslek piri, mürşit veliler
 - B- Hayali Veliler

Adıyaman ve çevresindeki evliya k lt ne bağlı adak yerlerinin tasnifi de yukarıdaki gruplandırmaya göre şu şekilde yapılabilir:

Rıfat Baba (Muraz Dede), Hacı Efendi, Hacı Hasan, Mehmet Gazi türbeleri mahalli veliler olarak düşünülebilir. Bu türbeler, bulundukları çevreyi aşmayan, halkın da tam olarak bilmediği türbelerdir.

Adıyaman ve çevresindeki türbelerde genel veliler grubuna dahil edilecek türbe yoktur. Türkiye’de herhangi bir tarikatın kurucusu olduğu bilinen türbeye rastlanmamıştır.

Adıyaman ve çevresindeki türbeler, mahalli veliler hariç, genel olarak gerçek veliler olarak nitelendirilebilir. Misyonlarına göre veliler Adıyaman’daki velilerin neredeyse tamamını oluşturmaktadır.

Bu grup içine girenlerin bir kısmı, XIII.-XIV. yüzyıllarda Anadolu’nun u  mıntıkalarında, yani Bizans sınırlarında yaşayan Türkmen boylarının fetihlerine katılmış olan; bir kısmı da Rumeli’deki Osmanlı gazileri arasında çarpışan ve bu sebeple hatıraları halk arasında sürüp gelen velilerdir. Misyoner veliler; Gazi-savaşçı velilerden bir kısmı ile diğer guruplara girenlerden bazıları, yaşadıkları bölgelerde İslâmiyet propagandası yapan misyonerler hüviyetindedir. (OCAK:1984:15)

Adıyaman’daki türbelerle ilgili yapılan araştırmada buradaki evliyaların genel olarak İslâmiyet’i yaymak amacıyla yöreye geldikleri ve burada şehit oldukları anlaşılmıştır. O halde iki ayrı tasnifi birleştirerek misyonları uğruna savaştıkları, bu uğurda şehit ya da gazi oldukları belirtilebilir. Eb -zer-i Gaffar , Mahmut El-Ens r , Abdurrahman Erzincan , Mahmut Gazi, Ayzer Eb  Sâdık, Saffan Hazretleri, Zeynel Abidin, Ahali Baba gibi türbeler buna örnek olarak gösterilebilir.

Adıyaman ve çevresindeki türbelerden yaşadıkları dönemde yaptıkları işler ve meslekleri ile anlatılan Meslek pîri velîler de az da olsa vardır. Bunlardan en bilineni Adıyaman'ın Besni ilçesinde yaşadığı bilinen ve yaşadığı dönemde köşkerlik yaptığı sanılan Hacı Zeyrek'tir. Çıplak Dede, Üzeyir Peygamber, Hacı Zeyrek, Şeyh Mustafa Hoca, Hacı Ali Bey (Sofraz) gibi türbelerin belirtilen anlamda dikkate değer oldukları söylenebilir.

SONUÇ

“Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları” adlı bu çalışmada, Türkler’in Anadolu’ya gelmeye başladıkları X. ve XI. yüzyıldan bu yana var olan Türk inançlarının adak ve adak yerlerine bağlı olarak yaşayan izleri, Adıyaman ve çevresinde tespit edildi ve inceleme sonucunda elde edilen bilgiler farklı bölümlerde bir araya getirildi.

Türklerin eski inanişına göre Tanrı’dan dilekte bulunurken bulunulurken elleri ve yüzü havaya doğru çevirmek en belirgin özelliğdir. Dua edilirken ellerin ve yüzün yukarıya doğru çevrilmesi, bu bölgede de varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca adak yerlerinin genel yapısı dikkate alındığında; adak yerlerinin yerlerde bulunması, mutlaka ağaçlandırılmış olması, su kenarlarında bulunması yeşil örtülerle kaplanan ve kubbe şeklinde üstü kapatılan türbelerde dağ, ağaç, su, taş gibi nesnelere önem verilmesi Eski Türk İnanışlarının halen yaşadığının en önemli göstergesidir. Adıyaman ve çevresinde yaptığımız araştırmalarda da bu durumun hakim olduğu söylenmelidir.

Araştırma sırasında yirmi üç tane evliya kültüne bağlı adak yeri ve on tane de diğerlerinden farklı şekilde uygulanan süt adağı, dua adağı, çocuk adağı gibi adak tespit edilmiştir. Ancak hakkında bilgi toplayabildiğimiz ve bu sayede inceleyebildiğimiz on dokuz tane adak yerine burada yer veriyoruz. Elde edinilen bilgilere bu çalışmamızda yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Adıyaman’daki adak yerlerinin ve pratiğe dönüştürülen adakların çoğunun İslâm dini ile paralel olarak uzun süredir yaşayan eski Türk inançlarının bu yörede devam ettiğı belirtilebilir. Ancak bu inançlar, eski şeklini olduğı gibi muhafaza etmekten ziyade daha çok İslâmî motiflere bürünmüştür. Bu duruma, yöredeki değişik kültürlerin ve sonradan kabul edilen dinin özelliklerinin neden olduğı söylenebilir. Değişimi sağlayan unsurlara rağmen halk arasında eski Türk inanışlarına ait olup Müslümanlık

ile bağdaştırılan zaman içinde de sadece İslâm'a ait olduğu düşünölen bir çok inanış vardır. Karşılaşılan en ilginç durum, Eski Türk inanışı olan bir çok unsurun İslâmî açıdan açıklanmaya çalışılmasıdır.

Araştırma sonucu ortaya çıkarılan bu bilgilerin ve pratiklerin çoğu yapılan diğer çalışmalar da dikkate alındığında Adıyaman yakınlarındaki yörelerde de olduğu gibi Türkiye'nin en batısında da aynı inanç özellikleri ve pratiklerin varlığını sürdürebildiği sonucuna varılmıştır.

Adıyaman tarihi ve kültürel zenginlikleri olan, değişik kültürlere ev sahipliği yapmış şehirlerimizdendir. Çalışmada Adıyaman'daki adak ve adak yerlerini eski Türk İnanışları kapsamında inceledik. Kültürel ve tarihi zenginliğe sahip bu ilimiz üzerine yapılan çalışmaların arttırılmasıyla Türk kültürüne ait unsurların ortaya çıkarılması ve onların en iyi şekilde ele alınması zengin kültürümüzü daha da zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan; Halkbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.

AKPINAR, Turgut; “Eski Türkler’in Dini Tek Tanrı İnancı mıydı?” Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Mart, 1986.

ARAZ, Rifat; Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, 1995.

BAHAR, Hasan; “Korualan’daki (Gezlevi) Kütük Dökme Geleneği Üzerine Etnolojik Bir Çalışma” Milli Folklor, S.33. Bahar, C.5, 1997.

BULUÇ, Saadettin; “Şamanizm” Türk Amacı, S.1-6, İstanbul, 1942.

BULUÇ, Saadettin; İslâm Ansiklopedisi, c.XI, İstanbul, 1979, s.321.

ÇAY, Abdulhaluk; Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara, 1993.

ÇOBANOĞLU, Özkul; “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü” Türk Kültürü, S.361, Mayıs, 1993.

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1999.

DRURY, Nevill; Şamanizm, Çev: Erkan Şimşek, İstanbul, 1989.

ENGİNER, Gürbüz; Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu Kanlı Kurban Ritüelleri, YKY, 1. Baskı, İstanbul, 1997.

ERCİLASUN, A. Bican; Büyük Türk Klasikleri, İstanbul, 1992.

ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Kitabı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

ERGUN, Metin; “Dağlarla İlgili Altay Türk Efsaneleri”, Milli Folklor, Ankara, S.31/32, 1996.

ERGUN, Pervin; Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

ERÖZ, Mehmet; “Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği” Türk Kültürü, S.212, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, 1980.

ERÖZ, Mehmet; Eski Türk Dini, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992.

ESİN, Emel; İslâmiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâm’a Giriş, İstanbul, 1978.

ESİN, Emel; Türk Kosmolojisi, İlk Devir Üzerine Araştırmalar, İstanbul, 1979.

GÖKYAY, Orhan Şaik, Dedem Korkut’un Kitabı, İstanbul, 1973.

GÖKALP, Ziya; Türk Ahlakı, İstanbul, 1989.

GÖKALP, Ziya; Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul, 1995.

GÖKSOY, Yılmaz; “Tarihimizde Ağaç ve Yozgat yöresinde Ulu Ağaçların Öyküleri”, Milli Folklor, S.16, 1992.

GÜZELBEY, Cemil Cahit; “Gaziantep Halk İnançlarından Bir Demet,” TF, 50, Eylül 1983, s.21.

İNAN, Abdülkadir; “İnk mı İdik mı?” Belleten, Ankara, C.13, S.50, 1949.

İNAN, Abdülkadir; Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı MEB Basımevi, İstanbul, 1976.

İNAN, Abdülkadir; Makaleler ve İncelemeler I - II, Türk Tarih Kurumu. Yay., Ankara 1991.

İNAN, Abdülkadir; Tarihte ve Bugün Şamanizm, TTK Yay., 5. Baskı, Ankara, 2000.

KALAFAT, Yaşar; Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, AKM Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1996.

KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

KAŞGARLI MAHMUT; Divanü Lügat’it -Türk, Çev:Besim Atalay, Ankara, C. 4, TDK Yay.:524, 1986.

KOCABAŞ Ahmet; “Kurban” Yesevi, S.87, Mart, 2001.

KÖPRÜLÜ, Fuat; Türk Edebiyat Tarihi, Ankara, 2003.

KÖSEOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İstanbul, 1993.

OCAK, A.Yaşar; Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984.

ORKUN, Hüseyin Namık; Türk Efsaneleri, İstanbul, 1943.

ÖGEL, Bahattin; Türk Mitolojisi, TTK. Bas. Ev. Ankara, 1993.

ÖRNEK, Sedat Veyis; Etnoloji Sözlüğü, Ankara, 1971.

ÖRNEK, Sedat Veyis; Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1973.

ÖZERDİM, Muhaddere Nabi; “Çin Dininin Menşei Meselesi ve Dini İnançlar”, Belleten, S.XXVI, 1962, s.106.

ÖZKAN, İsa; “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”, İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1993.

ÖZSOY, Ömer - İlhami GÜLER; Konularına Göre Kur’an, Ankara, 1996.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali; Öz Türkçe Sözlük, Ankara, 1994.

RAHMAN, Abdülkerim; Uygur Folkloru, Çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Ankara, 1996.

RADLOFF, William; Sibirya’dan, Çev. Ahmet Temir, İstanbul, 1994, c.2, s.91.

ROUX, Paul Jean; Türkler’in ve Moğolların Eski Dini, Çev: Aykut Kazancıgil, İstanbul, 1994.

SEYİDOĞLU, Bilge; Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller, Erzurum, 1992.

SÜMER, Faruk; “Eski Türklerde Yağmur ve kar Yağdırma Adeti“, Resimli Tarih Mecmuası, S.44, 1953.

ŞEMSETTİN Sami; Kamus-i Türkî, İstanbul, 1998.

TANYU, Hikmet; Türklerde Taşlarla ilgili İnançlar, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

TANYU, Hikmet; Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967.

TURAN, Ahsen; “Hayat Ağacı“, Türk Kültürü, S.353, Eylül, 1992.

URAZ, Murat; Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

YILDIZ, Naciye; “Dede Korkut Hikayelerinde Ve Manas Detanı’nda Ağaç“, Milli Folklor, S.37, 1998.

YUND, Kerim; “Türklerin Kutlu Ağacı Kayın (Huş) Üzerine“, Türk Kültürü, Ekim 1972.

EKLER

Ek- I

Kaynak Kişiler Ve Derleme Metinleri

Dua adağı

Kişinin;

Adı, Soyadı: Tahide YAVUZ

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 85

Mesleği: Ev hanımı

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Bir dilek dilenir. Karşılığında 41 Yasin okutulur. Yâsin'i okuyan misafirlere ikramda bulunulur. Bi de, yedi genç kız, cuma selâsından önce kırk bir Yâsin'i bir şişe suya okur. Adak adayacak olan niyetini diliyor ve adak adıyor. Niyet olduktan sonra, bu şişedeki su, ermiş bir kişinin mezarına dökülüyor. Niyeti gerçekleşince de fakir fukaraya yardım ederek adağını yerine getiriyor.

Baht Adağı

Kişinin;

Adı, Soyadı: Meryem BUĞDAYCI

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 57

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Okula gitmemiş

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Annesinden öğrenmiş.

Bahtı açılmayan kızlar, bahtlarının açılması için; cuma günü sabah yedi pınardan su topluyor. Cuma selâsında bu suya kırk bir Yâsin okunur.

Bahtının açılması istenen genç kız bu suyla yıkanır. Yine suyun bir bölümü leğende toplanır ve selâmetli bir yere dökülür ve su dökülürken de bahtının açılması için adak adanır.

Kişinin;

Adı, Soyadı: Feray ŞÜKÜROĞLU

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman/Besni, 50

Mesleği: Öğretmen

Medeni Durumu: Evli, iki çocuk sahibi

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Annesinden öğrenmiş.

Cuma günü, selâ okunurken, bahtının açılması istenen kızın dış giysisi (çarşaf, pardösü vb.) minareye çıkılıp bahtının açılması için dilek dilenerek minareden atılıyor. Aşağıdan alınıp minareye çıkılıp tekrar atılıyor. Bu üç kere tekrar ediliyor. Bu esnada da bahtın açılması için bu işlem yapılırken dualarla birlikte dilekte bulunuluyor.

Bahtın açılması için uygulanan diğer bir adak ise; kilit adağıdır. Bahtının açılması istenen kıza Cuma günü asma kilit kilitleniyor. Sonra da Cuma namazından çıkan ilk kişiye hiç konuşmadan işaretlerle kilidi açması gerektiği anlatılıyor ve bu kilit açtırılıyor. Bu esnada da bahtın açılması için dilek dileniyor. Genelde çok yapılan yaygın âdetlerden biridir.

Süt Adağı

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Fatma YAVUZ

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 52

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli, üç çocuk sahibi

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Doğum yapan bir kadının sütü olmazsa süt pınarı adı verilen yere gider. Orada sütü artsın diye dilekte bulunur. Dilek dilemeye giderken de buğday, nohut, mısır, zahter, yağ ve salça ile yapılan “hedik” adlı yiyeceği de yanında götürür. Daha sonra Süt Pınarı’na sırtını dönerek başının üzerinden bir kaşık hediği Süt Pınarına atar bir kaşık hediği de kendi yer ve bunu üç kere tekrarlar. İki-üç güne kalmadan annenin sütünün fazlalaşacağına inanılır.

Çocuk Adağı

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Feray ŞÜKÜROĞLU

Doğum Yeri ve Yaşı: Adı

Mesleği: Türbenin bekçisi

Medeni Durumu: İlkokul mezunu

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Babasından öğrenmiş.

Çocuğu olmayan kişiler, çocuğu olursa, bilhassa erkek çocuk olursa yedi yaşına kadar hiçbir şekilde çocuğun annesi veya babası çocuğa hiçbir masraf etmez. Tanıdık, eş-dost, hısım, akraba, komşu çocuğun yedi yaşına kadar olan masraflarını karşılar. Çocuğu yedirir, içirir, giydirir. Ayrıca yedi yaşına kadar saçını kesmezler. Yedi yaşına gelince kurban kesilir. Kurbanın kesildiği gün saç da kesilir. Bu arada adak yerine getirilmiş olur.

Çocuğu olmayanlar, çocuklarının olması için kırk bir Muhammed isimli kişinin para toplayıp bu paralardan boynuna kolye veya küpe yapar. Daha sonra niyetin gerçekleşmesi için bekler. Çocuğu olduktan sonra da bu kolye veya kızsza küpeyi çocuğuna takar. Böylelikle adak yerine getirilmiş olur.

Erkek çocuğun olması için uygulanan diğer bir adak ise; hamile kişinin bir kırk bir Muhammed adı yazılmış olan sigara kağıdını hamileliğinin ilk günlerindeyken yutması şeklindedir.

Bereket Adağı

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Fatma YAVUZ

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 52

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli, üç çocuk sahibi

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Özellikle ilkbaharda karınca yuvasında, karıncaların yumurtalarını toprağa bıraktığı dönemde karınca yumurtası bulunan toprak alınarak cuma günü sabah namazından sonra bir Yâsin okunarak dua edilip bu toprağa adak adanıyor. Okunup adak adandıktan sonra bu toprak, işyerine, tarlaya veya eve bereket getirmesi için serpiliyor veya buralarda saklanıyor.

Ebû Zer-i Gaffari

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Mehmet BOYNUKARA

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 58

Mesleği: Türbenin bekçisi

Medeni Durumu: Evli

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Babasından öğrenmiş.

Bu Abzer Gaffari Hazretleri aslen Medineli. Medine'nin Gazye Köyü'nden. Derler, buraya geldiler ama buraya niye geldiler. Burya savaşmaya mı geldiler İslâmiyet'i yaymak için mi geldiler onu bilmiyoruz. Bin beş yüz sene bundan evveldir. Onu bilmiyoruz. Sahabedir bu, Ashâb-ı Kiram. Bunun tek gerçek olan yönü, der ki: 4. Sultan Murat, işte buradan Bağdat'a fethetmeye giderken işte bu Adıyaman'dan geçer, işte bizim şu Zey köyü var. Şeh Abdurrahman Erzincani Hazretleri, işte orda bi gece konaklarlar. Der, o

mübarek işte sofisinden bit enesini gönderdi. Ooo, mademki ordu burada konakladı, bu gece yimeyini biz vererek dedi. İşte onlarda bi subay gönderdi. Git, işte bu neyin nesidir. İşte subay gider bakar, işte gider bakar işte. Bi kazanda çorbası, yimeyi neyse. Bi soğuda da arpasıdır.

- Paşam, reddedilmeyecek, nur yüzlü yaşlı bi dede, yani bi şehitir o.

O Bağdat'a gider. Derler ki, işte o Bağdat'ın etrafını kanalla çevirmişler. Fıratla Dicle ordan geçtiği için, işte düşmana karşı bi şey olsun diyip. İşte orda tikanırlar geçmede. Derken o mübareği görür. Yanında işte bu beyaz sakallı, beyaz atlı, derler işte savaşlarda. Ya der ki,

- Bunlar kim?

- Bunlar da benim komşularım. Biri Mahmut Ensari, Biri de Abzer Gaffari.

Sonra 4. Murat burayı yaptırır. Burayı da onları orda gördüğü için yaptırır. Orda berat vermiştir. Şimdi bu üç türbe de; Mahmut Ensari, Abzer Gaffari bi de Zey. Üçü de 4. Sultan zamanında yapılmıştır. 950 sene de bele mezar, şehitliktir yani yapılmamıştır. Yani bilinen tek tarihi 4. Sultan Murat bu şeyleri yaptırması. Ondan evvel de bilinmiyor.

Burda adak keserler. İşte adam geliyor, kızımı gelin edersem adak edecem, oğlum işe girerse adak edecem, oğlum-kızım olursa adak edecem diyor. Yani bu ölülerden yani bunlar sahabe yani her şey umulmaz. Yani her şey Allah'tan. Demek, bi şey de vesile mi oluyor, noluyor. Ondan şimdi Adıyaman'ın yarısı nerdeyse şimdi Abzer. Niye Abzer işte gelmiş Abzer Gaffar'a geldiği için. Antep'e git, Ökkeş; Mesela Malatya'ya git, Vakkas; yani her tarafta bi şey var.

Buraya gelenler çocuğu olsun diye adakta bulunuyor. Çocuğu olan da bu zâtların adını koyuyor. Oğlum üniversiteyi kazanırsa, Oğlum işe girerse, işim olursa diye burya adak adıyorlar. Burda kurban kesilir. Kimisi hısım, akrabasını toplar getirir, kimisi gelir, alır götürür başka yerlere götürür bi yerlere hayır eder, kimisi de çoluğu .ocuğuyla oturur yer yani artık o adağın niyetine göre değişir.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Hacı Ömer YAVUZ

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 47

Mesleği: Muhasebeci

Medeni Durumu: Evli ve dört çocuk sahibi

Bu Bilgileri Nereden Öğrendiği: Yaşayarak öğrendim.

Bunların ki adak değil, her sene adet gibi bir şey edinmişler. Bunlar burda her yıl, babadan, dededen kalma gelip kurbanlarını keserler. Her sene gelirler, işte o günkü kazalardan, belalardan korunmak için kurban keserler. Bu ağaca da hep çaput bağlamışlar.

Mahmut Ensari Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Seydi DERİCE

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 70

Mesleği: Bekçi

Medeni Durumu: Evli

Medinelidir. Hz Muhammed (a.s) Mekke'den Medine'ye hicret ederken Ensari Hz gelir. O zaman Adıyaman'ın adı Hısn-ı Mansurmuş. Daha bi adı daha varmış. Peygamber efendimiz, demiş, "Kim Hısn'ı Mansur'a gidip din-i İslâm'ı yayacak?" demiş.

Eyüp El-Ensari, "Ben İstanbul'a gidicem." demiş. Mahmut El-Ensari'de buraya geldi. Eyüp Sultan Hz. İstanbul'a giderken Mahmut El Ensari Adıyaman'a gelmiş. Din uğruna burada savaşıp şehit düşmüş. Bir inanca göre Romalılar'la savaşmışlar. Bu zatın yattığı yerde başka şehitler de var. Burda da üç yüz atmış tane şehit vardır. Mahmut Ensari ve Abzer Gaffari, bu ikisi komutandır.

Herkes dilek dilemeye gelir. Kurban getirirler, adak getirirler. Dilekleri olanlar Cuma Cumartesi ve Pazar günleri gelip adaklarını yaparlar.

Abdurrahman Erzincani Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Ramazan ER

Doğum yeri ve Yaşı: 70

Mesleği: Çiftçi

Medeni Durumu:Evli

Bağdat Azerbeycan'dan gelme ehl-i beyt sülalesindendir. 4. Murat'tan beri dedelerimizle buranın bekçiliğini yapıyok. Bütün bu gelen hastaların da çoğu şifasını buluyor. Bulur şifasını inşallah.

IV. Murat Bağdat'a giderken bura uğramış. Bura misafir olmuş. Hoca efendi demiş ki, benim misafirim olun. Erzincani Hazretleri 4. Murat'ı ve askerlerini misafir etmek istemiş. Askerler demiş ki, sen bizi misafir edemezsin. O zaman süvari alayları varmış, atlar falan da varmış. Hayvanları doyurmak için orada bulunan sokuya 5-10 kg arpa koymuş ve askerlerin hayvanları için çift yem almalarını söylemiş. Bir de ufak bir tencerede yemek ocağa koymuş. Askerler bu durumla alay etmiş ve "Paşam, bu adam bizi aldatıyor." demişler. "Ya, siz karışmayın, her şeyden çiftler çiftler alın." demiş. Sonra bakmışlar ki, her şey yetmiş. Bunun üzerine Erzincani Hazretleri bu duruma müdahale etmemeleri gerektiğini, herkesin ihtiyaçlarını karşılayarak karınlarını doyurmalarını istemiş. Bunun üzerine koca bir ordu Erzincani Hazretleri'nin pişirdiği yemekle doymuş. Herkes karnını doyurduktan sonra askerin bir tanesi hocanın yanına gelerek "hocam bir dileğimiz var ; sabah askerlerimizden biri öldü " diyerek gerçekte diri olan bir askeri, tabuta ölü olarak koyup hocaya cenaze namazını kıldırmak istemişler. Musallaya çıkarmışlar ve hocanın normalde diri olan bu askerin cenaze namazını kıldırmasını istemişler. Hoca gelmiş ve üç defa askerler sormuş; " ölü niyetine mi, diri niyetine mi?" Askerle ise "Hocam o ölü, niye diri niyetine kılalım"

demiş. Bunun üzerine hoca “üç defa sordum, mabalı boynunuza demiş” ve tekbir getirip namazı kıldırılmış. Askerler namazdan sonra gülerек diri olarak koydukları arkadaşlarını tabuttan çıkaracakmışlar ki, bir de bakmışlar ki asker 40 yılın kurusu olmuş, ölmüş, ceset olmuş. Böyle bir kerameti olduğu söylenir.

“Sağol, söyledin bize, yalnız bu Bağdat’ı alır mıyım, almaz mıyım? Bi vaadim kaldı senden.” demiş.

“Oğlum beni çok sıkıştırma. Paşam, Genç Osman senin askerin. Genç Osman’dan git, sor.” demiş. “Onu nasıl bulurum. Onu bana tanıt.” demiş. Kim ki kollarını salıverdiğinde elleri bu diz kapağının altına iner ise, Genç Osman’dır. Paşa yola çıkmış. Adıyaman-Urfa arasında bir konak yapılmış. İnşaatın yanında bir yükseklikten bir kişi atın yularından tutup atı otlatıyormuş. Paşa bu kişiyi görünce yanına çağırtmış. “ Paşa: Sen niye diğer askerler gibi tüfek tutup eğlenmiyorsun ?

Genç Osman: Paşam ben atı kendi elimle otlatmazsam rahat edemem

Paşa: Senin adın ne?

Genç Osman: Genç Osman

Paşa: Osman, ben Bağdat’ı alabilir miyim, alamaz mıyım?

Genç Osman : Alamazsın, Paşam

Paşa: Niye?

Genç Osman: Askerler bittin kırılrsa, hayvanlar derisini yerse alamazsın Paşam?

Paşa: Neden alamazmışım?

Genç Osman: Ancak 40 gün çifte yem hayvanlara, çifte tayın askerlere verirsen belki alırsın.

Bağdat’a yola çıkmışlar 39 gün olmuş. Paşa bu 39 gün boyunca hayvanlara çift yem askerlere çift tayın vermiş. 39. gün Paşa Genç Osman’ı çağırılmış.

Paşa: Ne diyorsun Genç Osman? Alabilir miyiz Bağdat’ı ?

Genç Osman: Akşam gidersek akşam, sabah gidersek sabah alırız Bağdat'ı.

Cuma günü Bağdat'a varmışlar. Bağdat kalesinin surlarının yüksekliği 40 arşınmış. Kaleye hücum ederken Genç Osman'ın atını ayağı handeğe sıkışmış. Bu arada Cuma namazını kılan Şeyh Abdurrahman şiddetle “ Ya Allah diyerek Genç Osman'ın atı handekten kurtulmuş ve o 40 arşınlık sura tırmanmaya başlamış. Aynı zamanda bismillah diyerek kale kapısını açmış, askerler de kaleyi fethetmişler. Askerler merak edip Şeyh Abdurrahman'a sormuşlar; bu nasıl oldu da Genç Osman'ın atı 40 arşınlık sura tırmandı?

Şeyh Abdurrahman; Allah'ın hikmetiyle birlikte Genç Osman'a yardım ettim. Paşa Bağdat Kalesi'ni fethettikten sonra İstanbul'a gitmiş, sonra İstanbul'dan Adıyaman'a elçi göndermiş ve “ gidin o hocayı alın yanıma getirin. Şeyh ile birlikte elçi İstanbul'a gitmiş. Mibarek aynen dünyasını değiştirmiş. Abuzer Gaffari ziyaretini 4. Murat, camiye de Şeyh Abdurrahman yaptırmış. O zaman şeyhe inanıp halk şeyhsin demişler inanmışlar. Her hasta olan insanlar buraya gelip şifa bulurlar. Çocuğu olmayanlar, herhangi bir dileği olanlar buraya gelirler. Cenab-ı Allah'tandır. Bu, bir elçidir. Biz de kendi çapımızda yardım ediyoruz. Hükümetten bi şey beklemiyoz. Şifasını da biz görüyoız, biliyoız.

Misafirler için 100 adet yatak var. Hayırsever insanlar tarafından getirilmiş. Burada kalıp şifasını bulan da adağını kesiyor, oğlu askerden gelen insanlar da burada adak kesebiliyorlar. Buradaki muhterem zat peygamber efendimizin soyundan geliyor. Bunun ispatı olan beratlar elimizde mevcut.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Hasan CANLI

Doğum Yeri ve Yaşı: Adıyaman, 80

Bi tencere yemek yapmış. Soku dedikleri yere (sokuyu bilirsin) buraya da arpa koymuş. Demiş ki işte, atlarınız için arpa size, yemeklerinizi de buradan alın.

Gülmüşler. On binlerce, yüz binlerce asker. Nerde bu yetecek. Yani imkanı yok. Demiş siz alın. Adam heybesini almış, arpa doldurmuş, bakmış daha hala yerinde, öbürü gelmiş doldurmuş, bakmış hala yerinde. Yemek de aynı şekilde. Adam gelmiş, tabağına yemek doldurmuş, bakmış yemek halen yerinde, öbürü de gelmiş doldurmuş, o da bakmış yemek duruyor. Belki on bin kişi yemek almış. O yemek yine de yemek bitmemiş.

Hacı Abuzer Baba

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Şahabettin FİDANCI

Yaşı:57, Adıyaman

Mesleği: İnşaatçı

Muhterem bir zattır, devletin ve milletin gülüdür. Yedirme içirmede şimdiki hocalar şeyhler gibi değil, köy sahipleri memleketi satmış yedirmiş, çıban köyünü satmış yedirmiş. Bu gezdiği ziyaretler gibi değil. Onun için dünya alem böyle seviyor, öyle bir zat.

- Deve bile keserler Hacı Abuzer Baba ne demek? O bir devlet gülüdür. Başbakanlar bile ona hürmet eder. Halen öyle. Sadece Allah rızası için kurban keserler, başka bir niyet ile keserler ise; o hayvanın eti yenmez.

- Dedemizin babası Mustafa baba, Kerkük'ten gelmiş, ondan sonraki 3 kuşak Türkiye'de yaşıyor. Biz, mesela zehir içeriz, bıçak vururuz, kılıç vururuz, devlet büyükleri geldiği zaman yaparız, inanmaları için. Ama senin benim gibi insanlar için yapmayız. Diğer hocalar şeyhler gibi korkak değilim. Onlar serbest kalınca biz şeyhiz derler ama devlet sıkıştınca "Biz şeyh değiliz." derler. Biz, her zaman kim olduğumuzu saklamayız. Çünkü bizim kötü bir niyetimiz yok.

Rıfat Baba (Muraz-Miraz Dede)

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Abdurrahman AKSU

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Varlık Mahallesi, 28 yaşında

Mesleği: İnşaat Teknisyeni

Medeni Durumu:Evli

Aslen Rıfat Baba diye bilinir, Miraz Dede de deniyor. Buraya miraz dilemeye geliyorlar. Miraz dilenerek şu işim olursa; yemek yapıcım, kurban kesicem demiyo da başka bir şey yapıcım, diyorlar. Kurban kesen de oluyor. Bunu, muradı olunca yapıyorlar, bu işim olursa mesela
-Abdurrahman Aksu, 28 yaşında, İnşaat Teknisyeni

Zeynel Abidin Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Remziye GÜRLER

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman, 36

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu:Evli, iki çocuk sahibi

Küçük yaşta şehit olmuş öldüğü halde mezardayken annesi emzirirmiş, o deliğin etrafında süt lekeleri olduğu söylenir. Türbenin bulunduğu yerden yetişen ürünlerden yanına alırsan, alan kişinin başına bir olay geleceğine inanılır. Yoruma açıktır tabi ama tez çalışmamız için gittiğimizde ses kayıt cihazımız bozuldu ve çekilen fotoğrafların filmleri yandı.

Çıplak Baba (Üryan Dede)

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Mahmut Hoca

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman, 57

Mesleği: Çiftçi

Medeni Durumu:Evli

Zamanında birisinin yanında sapan yapıyormuş. Babası hacca giderken bir gece Üryan Baba'ya senin ağan bu köfteleri çok severmiş, demiş. Bunun üzerine bir tabağa birkaç tane koymuş, demiş ver ben götüreyim. Bu tabağı hacca ağasına götürüyor, geri geliyor. Ağası hacdan gelirken yanıma gelmeyin de Çıplak Baba'nın yanına gidin diyor. O anda ortadan kayboluyor. Allah'ın dostları ya, onun için keramet sahibi oluyorlar. Büyüklerimiz böyle anlatıyor. 2. kısımda secerelerine baktık 15 tane secereleri var. Osmanlıca olduğu için okunamamıştır. Osmanlıca bilen birine biraz okuttuk. Anlatıldığına göre Üryan Dede'nin belli tarihte Hısn-ı Mansur Çalacı Mevkiinde dokuz gün Allah'ın hürmetine savaşmıştır. Daha sonra şehit mi oldu vefat mı ettiği bilinmiyor. Artık orayı Cenab-ı Allah bilir. 1253 sene önce vefat ettiği biliniyor. Peygamber Efendimizden sonra 165-170 arasında yer gezmiş sonra vefat etmiş. Bir zaman hizmet yapıyorlar. Nasıl ki Abuzer Gaffari, Mahmut Ensari, Zeynel Abidin, hazretleri sahabe hazretleri nasıl mücadele vermişlerse Çıplak Baba' da onlar gibi mücadele vermiştir. 8 yıl hayvanlara hizmet yapmış. Adakları olanlar da kurban kesilirmiş. Bir zaman bi şey çalındıysa buraya getirirler. Eğer yalan söylüyorsa bu zat yalanını bi işaret göstererek yalanını ortaya çıkarıyor.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Sevim KÜÇER

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman, 68

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu:Evli, Dört çocuk sahibi

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş

Bu bilgiyi nerden öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Bu bölgenin bir ağası varmış Çıplak Baba'da onun yanında azapmış. Onun hizmetçisiymiş. Azap olduğu için hayvanlarla da ilgilenirmiş, onların barındığı yeri de temizler düzenlermiş. Hayvanlar eziyet çekmesin rahat olsunlar diye onların yerlerini düzenlermiş. Bunu yaparken de kendisi çıplak halde orada yuvarlanırmış (loğlanırmış)ki vücuduna batan yer olursa onu rahatsız ettiği zaman hayvanı da rahatsız eder diye çıplakken vücuduna batan yerleri düzeltirmiş. Bunun için adı Çıplak Baba imiş. Bu zatında ağaca zarar verecek hiçbir şeye müsaade etmediğine inanılır. İsteyen istediğini götürebilir ama bir ağaca herhangi bir zarar verilirse zarar verenin başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

Saffan Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Bekir ÇİMEN

Doğum yeri ve Yaşı:Adıyaman/Samsat, 62

Mesleği: Bekçi

Medeni Durumu:Evli, altı çocuk sahibi

Öğrenim Durumu: İlkokul mezunu

Sahabedir. Bizzat peygamberimizle gezmiştir. Medine'den gelmiştir. Türbesi yüksektir. Ermenilerle savaşıırken burada şehit düşmüş. Burada eski kaplar var. Şimdi birisi demiş ki, ben bunları toplayım, yerine yenisini alım, demiş. Bi bakmış ki, dam sallanmış. Öyle olunca hemen dışarı fırlayıp demiş ki, "Baba, lüzum yok, sana iki tene kap yeni indirmiş, çekmiş gitmiş.

Buradan bi şey alıp götüremezsın. Buna izin vermez. Başına iyi şeyler gelmez. Allah rızası için gelip burada kurban kesiyorlar. Niyetlerini söyleyip

veya hasta olup da buradan şifa bulacağına inananlar burada adaklarını yerine getiriyorlar.

Hacı Yusuf Türbesi (Kâhta)

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Hüseyin ÖZTÜRK

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Kâhta, 30

Medeni Durumu: Evli

Öğrenim Durumu: Lise mezunu

Mekke'den Erzincan'a oradan da buraya Kınık mezarına gelmiş. Vefat etmeden önce beni Bözmüş'e götürün demiş 33 derde derman olduğu bilinir. 300 sene evvel vefat etmiş. Burada Allah için kurban kesiliyor. Zatlara kurban kesilmez.

Rivayete göre; Hacı Yusuf zamanında mercimek ekmiş cinlerle. Bu mercimeğin toplama işini cinler yapmış. Üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra cinler yine mercimek ekmiş. İyice kuruduktan sonra toplanınca cinler ellerinin acıdığı hissetmiş. Bu defa mercimekler tam kurumadan toplamışlar. Bu defa niye kurumadan topladınız, diye Hacı Yusuf söylemiş.

İnsanları iyi ettiğine inanıldığı için buradan toprak alıp götürürler. Felç olan, vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı, sızısı olan bu topraktan vücuduna sürer veya evine serper. Böylelikle dertlere derman olduğuna inanılır. Bu zâtın üstünü iki defa kapatmaya çalıştılar. İkisinde de üstünü açtı. Üstünün kapatılmasını kabul etmedi. 1987'de üstü kubbe şeklinde yapılıncı buna itiraz etmedi .

Şakalı Aş

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Emine KALMAZ

Doğum yeri ve Yaşı:Adıyaman/Besni, 54 yaşında

Medeni Durumu: Evli

Öğrenim Durumu: Okula gitmemiş.

2 kardeş varmış. Kardeşi Çörmük Ahmet diye biriymiş. O da muhterem bir zatmış. Bu türbe bir bayanmış. Burada sürekli yazmalı bir bayan görürlermiş. Bu zat şakalı aş sevdiği için buraya gelip de dilekte bulunanlar dilekleri kabul olunca şakalı aş (mercimekli pilavın sulusu) pişirip dağıtırlarmış. Kurban adağı da yapılmış.

Hacı Zeyrek Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Yusuf ŞAŞMAZ

Doğum yeri ve Yaşı:Adıyaman/Besni

Medeni Durumu:Evli

Öğrenim Durumu: Ortaokul terk. Eczacı kalfası

Bu bilgileri nerden öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Türbenin yanındaki ağaca dilek tutup bez bağlayıp dilekleri olduğunda bağladıkları bez parçasını çözüp alırlarmış. Bağladıkları bezi bulamayınca herhangi birini alırlarmış. Besni'nin yerlisiymiş. Eski Besni denilen yerde köşgerlik yaparmış. Besnililer eskiden yaya olarak hacca 3 ayda giderlermiş, yine yaya olarak 3 ayda dönerlermiş. Gittiklerinde Kabe'yi tavaf edip vazifelerini yaptıktan sonra herkes dönmüş fakat buradan gidenlerden bir arkadaşları orada kalmış. Yol iz bilmediği için de tek başına yola çıkamamış, camiye sığınmış. Ağlamaya başlamış, ağlarken bir adam gelip sormuş “ neden ağlıyorsun arkadaş ?” demiş. Soran adama durumunu anlatmış. Adam

da ona “sen hiç merak etme, Cuma günleri BesNiden Zeyrek isimli bir köşger gelir, Cuma namazını kılıp cami avlusunda köşgerliğini yapıp akşama doğru da evine dönüyor,. Sen onu bekle konuş o seni götürür” demiş. Adam şaşırmış “ nasıl götürür o beni” demiş. Adam da merak etme götürür seni demiş.Zeyrek’in sırrını açıklamamak için ben hacca gitmedim diyor. Hacdən arkadaşları dönüp “Sen oradaydın, seni kaybettik.” deyince adamın üstüne çok geliyorlar ve o da dayanamayıp nasıl olduğunu anlatıyor. Köşgerin yanına gittiklerinde onun öldüğünü görüyorlar. Sırrı açığa çıktığı için yaşayamamış.

Mahmut Gazi Hazretleri

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Üzeyir YOLOĞLU

Mesleği: İmam

Medeni Durumu:Evli

Öğrenim Durumu: Lise mezunu

Yemenden geldiği tahmin ediliyor. Çocuğu olmayan veya herhangi bir niyeti olan Mahmut Gazi'den bir kaşık götürür. Dileği gerçekleşince o kaşıkla beraber 6 kaşık daha getirir. Adak adanır.

Bu zat, bir çiftçinin rüyasına girmiş.”Gelin, beni buradan çıkarın.” diye. Bunlar önce bu rüyaya pek kulak asmamışlar. Daha sonra aynı rüyayı tekrar tekrar görünce artık dayanamayıp rüyalarında tarif edilen yere gidip üç ağaç arasını kazmaya başlamışlar. İyice kazmışlar. Sonra kazmayı bir daha vurduklarında bir ses duymuşlar “ayağım” diye. Sonra bu zatı muhteremi bulmuşlar ve yetkililere haber vermişler. Onlar da burayı türbe haline getirmişler.

Üzeyir Peygamber Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Bekir ÇİMEN

Doğum yeri ve Yaşı:Adıyaman/Samsat, 61 yaşında

Medeni Durumu:Evli

Öğrenim Durumu: İlkokul mezunu

78 peygamber Kuran-ı Kerim’de isim olarak geçiyor. Üzeyir peygamber de bu adı geçen 78 peygamberden biridir. Yusuf Peygamber soyundandır. Cenab-ı Allah kendisine büyük bir mucize göndermiştir. Cenab-ı Allah onu yüzyıl uykuda bırakmış tekrar diriltmiştir. Ona tekrar hayat vermiştir. Bakara Suresi 259. ayette Cenab-ı Allah Zübeyr a.s uyku mucizesi vermiştir. Cenab-ı Allah, yüzyıl onu ölü gibi uyku halinde bıraktım ve tekrar onu dirilttim ve sordum “ne kadar uyku halinde kaldın?” , verdiği cevap “ya 1 gün yada 1 günden az. Cenab-ı Allah ise son yüz yıldır uykudasın der. Bak senin merkebinin kemikleri çürümüş, ne hale gelmiş. Gelecek nesillere ibret için. Cenab- Allah bu mucizeyi sana gösterdim der. Herkes ibret alsın diye.

Abdul Musa

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Zeliha BAYRAM

Doğum yeri ve Yaşı:Adıyaman, 59 yaşında

Medeni Durumu: Türbe bekçisi

Öğrenim Durumu: Lise mezunu

Mekke’den gelmiş. Arap. Peygamber’in soyundan. Peygamber’in sahabesi. 1400 senedir burada şehit olmuş. Peygamberin kucağında sünnet olmuş, Peygamber’in kirvesi. Burdaki ağaçlar ağaçların bağlandığı kütüklermiş, göğermiş, ağaç olmuş. Bunun diğer adı da Geyik Baba da diyorlarmış. Burda dağlarda saklanmış. Kimse tanımasın diye bir avcı

kendisine ok vurmuş. Bunları tertiplemiş gitmiş. Bakmış ki, bir mağrada arkadaşlarla oturuyorlar. Avcı, “buraya avım girdi.” demiş. Onlar da biz avı görmedik, demiş. Sonra bakmış ki, çınında oku var. O da onlarla birlikte kalmış. Kerameti çok ama söylenmez. Evliyaların kerameti, namusudur. Kerametini söylersen ya sana ya bana zararı olur.

Hastaya, huzuru olmayan, çocuğu olmayan, kaderi açılmayan kişiler gelir. Elinden geldiği kadar hayırlı olan şeyi boş göndermez. Her şey de yüce Mevla'nın emriyle olur. Sadece bunların sözünü kıramadığı için, yüce Mevlam da yüzü gözü hürmetine dualarımızı kabul ediyor.

Çaput bağlamak, taş tutturmak günahtır. İnanca bağlıdır. Dilekleri Kabul olanlar kurban keserler. Dağıtıyorlar, yiyip gidiyorlar. Kaşık getiriyorlar, getirdikleri kaşıkları da dağıtıyorlar. Helva da yapılıp dağıtılıyor. Helva geleneği Adem A.S'dan kalma. Onu da duydum.

Ben bilgileri mübarekten aldım. Sorma. Buna böyle inan.

Ayzer Abu Sadık Hz.

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Sevim İNCE

Doğum yeri: Adıyaman

Medeni Durumu: Bekâr

Öğrenim Durumu: Okula gitmemiş.

Bu bilgileri nerden öğrendiği: Annesinden öğrenmiş.

Çocuğu olmayanlar Cuma gecesi giderler ve buranın adını koyuyorlar. Dileği kabul edilenler pilav pişiriyorlar.

Burada şehit olmuştur. Zamanında “nerde şehit düşersem orda bir seneden fazla kaldıktan sonra gel mezarımı aç şehitsem şehidimdir, şehit değilsem ayaklarımı al çöpe at demiş. Çoluk çocuğu olmayan kaderi açılmayan işi düzgün olmayan sınava girecek öğrenciler buradan bir taş

alıyorlar niyetleri kabul oluyor, istekleri olunca da gelip burada kurban kesiyor. Ya da akıl hastası olanlar geldiklerinde iyileşmiş olarak dönüyorlar. Perşembe akşam gelip kalıyorlar, Cuma günü dönüyorlar. Üstünün kapatılmasını istememiş

Çörmük Ahmet

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Ahmet SUNA

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Besni, 29 yaşında

Öğrenim Durumu: Liseden ayrılmış, Dokumacı

Bu bilgileri nerden öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Şehit olduğu söylenir, kimisi sahabeden diyor kimisi şehit diyor. Bilinmiyor. Tek bilinen burada her zaman varmış. Bu suyun olmasını ona bağlıyorlar. Su 11 ay normal 1 ay kükürtlü akıyor. Vurulduğu tarihleri kapsayan aylarda kükürtlü akar. Bu su kükürtlü akmaya başladığında büyükler suyun inlediğini söyler. Burada çalışanlar da duymuşlar. 7. ayın ortalarında kokuyor. Şehit olduğu zaman kokmaya başlamış Daha önce burayı çalıştıranlar inilti duyarsanız korkmayın, o iniltiyi duyduktan sonra havuzdan fitil gelir. Çamur fitil içinde de kan olurmuş. Daha önce abdest alırken görenler de olmuş. Adakları olanlar da niyetlerini, dileklerini söylemek dilek dilemek için geliyorlar. Dilekleri olunca da adaklarını yerine getiriyorlar.

Ahali Baba

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Zeynep OCAKBEYİ

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Besni, 18 yaşında

Medeni Durumu: Evli

Bu bilgileri nerden öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Hacı Zeyrek, Ahali Baba ve Hacı Ali bey diye anılan türbelerdeki zatların üçünün de kardeş olduğu söylenir. Gavurlar geldiği zaman üçü birden kayboldu ve üçünü de bulamadılar. Nerden geldiği bilinmemektedir. Bir yakınımız felçli ayakta duramıyordu. Hep iki kişi yardımıyla hareket ettirebiliyorlardı. Bu türbeye getirdiler, hiçbir şeyi yokmuş gibi kendisi kalktı.

Şeyh Mustafa Hoca

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Emine KALMAZ

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Besni, 54 yaşında

Medeni Durumu: Evli

Öğrenim Durumu: Okula gitmemiş.

Köyün çeşmesinin başında yoksul bir kadın çalı çırpı toplayıp ateş yakıp çamaşır yıkamaya başlamış. Bu mübarek de sabah erken gelmiş, abdest alıyormuş. Kadını çamaşır yıkarken görünce “ kızım bu kazanını, testini dök de git bugün cumartesi “ demiş. Kadın da “ niye hoca demiş, “ kızım ben sana dök git diyorum “ demiş. Kadında “ ben yoksulum ne hallerde çalı çırpı topladım, nasıl döküp gideyim “ demiş.. “ Kızım ben sana dök dedim, görmüyor musun kazanın testin kan olmuş” demiş. Kadın bakmış ki testi kan.

Sofraz , Hacı Ali Baba-Üçgöz

Kaynak Kişinin;

Adı, Soyadı: Yusuf ŞAŞMAZ

Doğum yeri ve Yaşı: Adıyaman/Besni

Medeni Durumu: Evli

Öğrenim Durumu: Ortaokul terk. Eczacı kalfası

Bu bilgileri nerden öğrendiği: Büyüklerinden öğrenmiş.

Bu zat kendi halinde çok saf biriymiş. hiç kimsenin işine dedikodusuna karışmazmış. Cuma namazına gittiği bir gün 3 arkadaşı buna takılmış. demiş ki “ gel bununla dalga geçelim” demişler. Bunun için bir arkadaşımız öldü gel sen buna cenaze namazı kıldır demiş. Bu da namazı kılacakken sormuş, ölü niyetine mi diri niyetine mi diye 3 defa sormuş. Onlar da tabi ki ölü niyetine demişler. Bunun üzerine cenaze namazını kıldırılmış. Sonra arkadaşları tabutu açmışlar ki 10 günlük ölüye dönmüş. Bunun üzerine dalga geçenler arkadaşımızı öldürdün deyip bunu çevirmeye başlamışlar. Şu an türbenin yapıldığı yerde annesi açğırıyor “ Halil Halil” diye. Arkasına bakıyor ki kaybolmuş terliği orada kalmış.

Ek- II

Fotoğraflar

Ebû-Zer-î Gaffari Türbesi

Mahmut El Ensari

Zey

Çoban Baba

Hacı Abuzer Baba

Miraz Dede

Yedi Kardeşler

Hacı Efendi

Zeynel Abidin

Çıplak Baba

Hacı Yusuf

Musa Peygamber

Abu Sadık Hz

Mahmut Gazi Türbesi

Şakalı Aş

Hacı Zeyrek

Halil Baba

Şeyh Mustafa

Sofraz

Çörmük Ahmet

ÖZET

ÖZCAMUS Ayşe, Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

Bu çalışmanın konusu, “Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları”dır. Bu çalışma giriş hariç bir bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kült ve adak kavramları üzerine bilgi verilmiştir.

Çalışmanın 1. bölümünde Adıyaman merkez ve ilçelerindeki adak yerleri ve uygulanan adaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Bu araştırma sonucunda yirmi üç adak yeri tespit edilmiştir. Bunlardan on altı tanesi hem evliya kültüne hem de dağ kültüne, üç tanesi su kültüne, dört tanesi ağaç kültüne bağlı olarak ziyaret edilen adak yerleridir. Bu alanlarda Adıyaman ile ilgili çalışmaların yapılmamış olması bazı güçlükler nedeni olmuştur. Yapılan çalışma, sosyal açıdan önem arz eden adak kavramının özelliklerini ortaya koyması ve bu kavramla ilgili bazı yanlış bilgilerin düzeltilmesi bakımından önemlidir. Bu çalışmanın neticesinde, eski Türk İnançlarının Adıyaman ve yöresinde İslâm dini ile iç içe yaşadığı, buna ait uygulamaların halen devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Eserin sonuna yarılanılan kaynaklar, derleme yapılan kişiler hakkında bilgi ve üzerinde inceleme yapılan adak yerlerinin resimleri ekler başlığı altında ilave edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

1. Adıyaman
2. Adak
3. Adak yerleri
4. Kült
5. Evliya

ABSTRACT

ÖZCAMUS Ayşe, Vow Practices and Places in Adıyaman, Master thesis, Ankara, 2007

We call the subject of this research as” Vow Practices and Places in Adıyaman”. Excluding introduction, this reserarch is consist of one part. In the introduction part, mostly, we pay attention to cult and vow concepts. In the part one we gave information about vow practices and vow places” in Adıyaman center and in its environment. As a consequence, we determine twentythree tombs in Adıyaman neighbourhood. Sixteen of these tombs could be visit as, saint belief, four tombs as could be visit as three belief and three of these tombs could be visit as water belief. There are not enough reserarch about these topics in Adıyaman, therefore we confront some difficulties.

This research is considerable because exposes the social importance of vow consept. Additionaly it’s important because there are some incorrect informations need to be straightened.

As a result, we determine that, in Adıyaman neighbourhood, Old Turkish Belief and Islam Belief are living together and releated applications still go on.

Key Words:

1. Adıyaman
2. vow, oblation
3. vow place
4. cult
5. dervish